

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันโรงเรียนประถมศึกษามีอยู่ทั่วประเทศทั้งในตัวเมืองและในชนบท
 ทั่วโลกเป็นจำนวนมากมาย ทำอย่างไรจึงจะทำให้โรงเรียนทุกโรงเรียนมีสภาพ
 คุณภาพ และประสิทธิภาพเดียวกันได้ นักวิชาการจึงได้กำหนดเกณฑ์ประเมินโรงเรียน
 ประถมศึกษาขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้โรงเรียนทุกโรงเรียนได้มีสภาพ คุณภาพ และประสิทธิภาพ
 เดียวกัน แต่เกณฑ์ดังกล่าวก็ประสบกับปัญหาหลายด้าน ดังที่ทราบกันคืออยู่แล้ว ด้วย
 เหตุเพราะลักษณะภูมิประเทศ ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณี แต่ละภาคมี
 ความแตกต่างกัน ดังนี้

ลักษณะโดยทั่วไปของชนบทไทย

ชนบทไทยแต่ละภาคจะมีความแตกต่างกันในด้านสภาพทางภูมิศาสตร์
 ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ แต่ที่คล้ายกันก็มีในด้านลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน จะอยู่รวมกัน
 เป็นกลุ่ม ๆ ตามเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำ และทางบก ลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นแบบ
 บ้านชั้นเดียว ใต้ถุนสูง มีห้องโถงอยู่กลางบ้าน อยู่กันแบบครอบครัวใหญ่ ตั้งแต่ ปู่
 ย่า ตา ยาย ลูก หลาน เหลน ครบถ้วน ลักษณะการคมนาคมมักใช้เกวียนเป็นหลัก
 ในการเดินทางทางบก และเรือในการเดินทางทางน้ำ ส่วนการศึกษาส่วนใหญ่จบแต่
 การศึกษาภาคบังคับเท่านั้น การดำเนินชีวิตจะมีความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกเป็น
 อย่างดีในทุก ๆ ด้าน เด็กตามชนบทจะเป็นที่รวมความสนใจของครอบครัว มีความ
 ยึดมั่น และมีความเคารพในวัฒนธรรมประเพณีเก่า ๆ มาก การประกอบอาชีพมักทำ
 วัสดุที่ได้จากแหล่งที่อยู่ที่ไม่ไกล เช่น เครื่องจักสานต่าง ๆ ด้านอัตราการเกิด
 ชาวชนบทมีกิจกรรมทำนอย มีเวลาว่างมาก จึงทำให้มีบุตรมาก สถานที่พักผ่อนเพื่อ

ระบายนามไม่มี(ไพฑูรย์ เครือแก้ว, 2513 : 195) จะเห็นได้ว่าสังคมชนบท เป็นสังคมเกษตรกรรม อาชีพการทำนามีมากที่สุด ไม่มีการจ้างกันทำงาน แต่จะเป็น การช่วยกันทำทั้งสิ้น เกษตรกรไม่มีความรู้ ในเรื่องการนำเอาเทคนิคการเพิ่มผลผลิต เข้ามาใช้ มักพึ่งดินฟ้าอากาศตามมีตามเกิดเท่านั้น ทางด้านค่านิยมชาวชนบทจะยึดมั่น ความเชื่อเก่า ๆ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงและรับของใหม่ ๆ เวลาป่วยมักไปหาหมอผี มากกว่าไปหาแพทย์ปัจจุบันรักษาไม่ชอบออมทรัพย์ แต่ก็ไม่ใช่จ่ายพุ่มเพื่อเสีย มักจ่ายเงิน ไปในทางพิธีเกี่ยวกับทางศาสนาและงานต่าง ๆ เช่นการบวชนาค แต่งงาน ทำบุญ ต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้นพอจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ของคนไทย ทุกภาคที่มีทั้งความแตกต่าง และความเหมือนกันอยู่ การที่จะพิจารณา ประเมินผลของอะไรก็ตามโดยกล่าวรวม ๆ ทั้งประเทศนั้น ย่อมไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องนัก ทั้งนี้เพราะความแตกต่างทางด้านภูมิอากาศ ภูมิประเทศ อาชีพ และเศรษฐกิจของแต่ละภาคมีมาก ฉะนั้นการประเมินผลด้านใดก็ตาม จึงควรประเมินตามสภาพของ ท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นภาค ๆ ไป

สภาพการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชุมชนในภาคเหนือ

จังหวัดภาคเหนือตอนบนประกอบด้วยจังหวัดต่าง ๆ 8 จังหวัดได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน พะเยา และแม่ฮ่องสอน มีลักษณะ ภูมิประเทศพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าและเขาติดต่อกันไปจากทิศเหนือจรดทิศใต้ เป็นต้น กำเนิดของแม่น้ำส่วนใหญ่ ส่วนหนึ่งเป็นแม่น้ำ ปิง วัง ยม และน่าน ซึ่งเป็นต้นน้ำ สำคัญไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา มีพื้นที่ 3 ใน 4 เป็นป่าและเขา พื้นที่โดยทั่วไป ไปอุดมสมบูรณ์อาชีพเกษตรกรรม เป็นส่วนใหญ่ โดยได้อาศัยนำธรรมชาติจากต้นน้ำ ลำธารเป็นหลัก สภาพเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับเกษตร พืชผล ทางเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ข้างฟ่าง หอม กระเทียม ถั่วเหลือง ฝ้ายสูบ ผักและผลไม้ ต่าง ๆ บางส่วนขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรมในครัวเรือนและการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย

พืช ผัก ผลไม้ที่รู้จักกันโดยทั่วไป ได้แก่ ลิ้นจี่ ลำไย สตรอเบอร์รี่ หอม กระเทียม มะเขือเทศ มันฝรั่ง พริกแห้ง เป็นต้น การเลี้ยงสัตว์เป็นการเลี้ยงสัตว์แบบให้หาอาหารกินเองตามทุ่งหญ้า ซायป่าและเชิงเขา ทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ และยังมีอุตสาหกรรมเหมืองแร่ เช่น แร่พลูมโรด แบไรท์ มังกานีส ยิปซัม ดินบุก ลิกไนท์ พลวง เป็นต้น นอกจากนี้ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน บนภูเขาต่าง ๆ ได้มีชนชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ อยู่เป็นจำนวนมาก แต่ละเผ่าจะอยู่แยกกัน อย่างเป็นอิสระ มีความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างกันด้วย ได้แก่ เผ่าม้ง เผ่าเย้า มูเซอ ลีซอ อีเกอ ทุกเผ่านิยมปลูกฝิ่นเป็นอาชีพหลัก ปัจจุบันทางราชการได้เข้าไปช่วยเหลือ อบรม ให้นำไปปลูกพืชชนิดอื่น เช่น กาแฟ ชา หอม กระเทียม เป็นต้น ทางด้านการศึกษารัฐบาลได้ตั้งโรงเรียนโดยให้ครูชาวเขาให้สอนเด็ก ทางด้านอนามัยได้ให้การรักษาเบื้องต้นโดยส่งพยาบาลเข้าไปช่วย และได้ส่งเจ้าหน้าที่คนอื่น ๆ เข้าไปให้คำแนะนำช่วยเหลืออีกหลายด้าน (สวาท เสนาณรงค์ และคณะ 2520 : 53 - 54)

การจัดการศึกษาของไทย

การศึกษา เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการพัฒนาคุณภาพของคนมาแต่โบราณกาล ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ซึ่งเริ่มต้นมาพร้อม ๆ กับการมีมนุษย์เกิดขึ้นในโลก หรือจะเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-formal Education) ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการศึกษาระบบโรงเรียน และมีความสำคัญตลอดมาจนปัจจุบัน ประเทศไทยได้เริ่มการศึกษาอย่างมีระบบ เช่นนี้มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วก็ตาม จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาของทุกประเทศ ทุกยุค ทุกสมัย กิ่งที่จะพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองดี มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ เพื่อสนองความต้องการและความจำเป็นของบุคคล และของสังคม เพื่อช่วยพัฒนาประเทศด้วยกันทั้งสิ้น และต่างก็หาวิธีการที่เหมาะสมที่สุดเท่าที่ฐานะ เศรษฐกิจ และนโยบายของประเทศนั้น ๆ จะอำนวย เพื่อจะช่วยถ่ายทอด และสร้างเสริมความรู้ ความคิด ทั้งทางวิชาการวิชาชีพ ตลอดจนศิลป วัฒนธรรม

ให้ได้ผลดี รวมทั้งการฝึกอบรมให้เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะตามที่ชาตินั้น ๆ ต้องการ
อีกด้วย

ดวงเดือน พิศาลบุตร (2525 : บทนำ) กล่าวว่า การจัดการศึกษา
อย่างดี มีครูดี จะช่วยให้ประเทศชาติพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ทั้งทางด้านวัตถุและ
ทางด้านจิตใจของประชาชน การศึกษากับศาสนามีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกันอย่าง
ใกล้ชิดมาแต่โบราณกาล ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เป็นศาสนา
ประจำชาติ และนับถือศาสนาคริสต์ และอิสลามบ้างเป็นบางส่วน ศาสนาทุกศาสนามี
จุดมุ่งหมายที่จะให้คนเป็นคนดี ซึ่งก็ตรงกับจุดมุ่งหมายของการศึกษา ฉะนั้นทุก
ศาสนา จึงมุ่งที่จะสั่งสอน อบรมคนให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม และให้
สามารถไปหาความรู้เพิ่มพูนได้ด้วยตนเอง จึงมีการสอนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่ม และ
จัดตั้งเป็นโรงเรียนขึ้น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเริ่ม
จัดการศึกษาเป็นระบบโรงเรียน จึงเริ่มส่งเสริมให้การศึกษาแก่ข้าราชการ และเร่ง
ผลิตคนให้เป็นข้าราชการมารับใช้บ้านเมือง เพื่อช่วยดำเนินการปกครอง การบริหาร
งานต่าง ๆ ของประเทศก่อน แต่ส่งเสริมการศึกษาด้านอื่น ๆ ไปพร้อม ๆ กันด้วย
โดยขยายการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไปและขยายวงกว้างออกไปเป็นลำดับ ฉะนั้น
การจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในแต่ละยุคแต่ละสมัย ก็ย่อมต้องจัดให้สนองตามความ
ต้องการและความจำเป็นของประเทศในสมัยนั้น ๆ ซึ่งย่อมจะแตกต่างกันไป ตาม
กำลังทางเศรษฐกิจ บุคลากร ทรัพยากร และอื่น ๆ และผลของการจัดการศึกษา
แต่ละสมัยก็ย่อมมีผลต่อเนื่องเป็นระยะยาว ไม่สามารถเห็นผลได้ทันที เพราะเป็นการ
พัฒนาคนซึ่งมีชีวิตจิตใจ

ลีปนันท เกตุทัต (2526 : อัดสำเนา) กล่าวว่า การศึกษามีความสำคัญ
เป็นอย่างยิ่งต่อสังคม ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนา
ประเทศให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม เป้าหมายสูงสุดของการศึกษา คือ
การเสริมสร้างสังคมที่พึงประสงค์ทั้งในแง่สร้างชีวิตของแต่ละคน และสังคมที่จะต้อง
สอดคล้องกับปรัชญาชีวิตและสังคม อีกนัยหนึ่งการศึกษาเป็นระบบและกระบวนการ

เสริมสร้างความรู้ ความคิด ทักษะและทัศนคติของบุคคลและสังคม ให้เข้าใจและ
รู้จักตนเองและสิ่งแวดล้อม และนำความรู้ ความเข้าใจนี้มาปรับปรุงเสริมสร้างสังคม
ให้ดียิ่งขึ้นโดยกลมกลืนกับธรรมชาติ

การประถมศึกษาของไทยในอดีต

การศึกษาในสมัยนั้นยังไม่มีระบบระเบียบที่ชัดเจนแน่นอน ดังเช่นระบบ
โรงเรียนในปัจจุบัน ซึ่งมีหลักสูตร แบบเรียนและหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ชัดเจน
หากแต่เป็นลักษณะของการให้การศึกษาแบบการศึกษานอกโรงเรียน มีความมุ่งหมาย
เน้นหนักไปทางค่านิยมอบรม สั่งสอนให้เป็นผู้มีศีลธรรม คุณธรรม ยึดมั่นในศาสนา
รู้วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย เรียนภาษาไทย ภาษาบาลี สันสกฤต
ภาษาขอมและภาษาต่างประเทศอื่น ๆ เพื่อจักได้อ่าน เขียน ทาความรู้จาก
พระไตรปิฎก จากพีธีต่าง ๆ และติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก อนึ่งในสมัยสมเด็จพระ
พระนารายณ์มหาราช ก็มีสถานศึกษาของพวกบาทหลวงฝรั่งเศส สมัยกรุงรัตนโกสินทร์
คณะมิชชันนารี ก็ได้เริ่มจัดการศึกษาให้แก่คนไทยเป็นกลุ่ม เรียนควบคู่ไปกับการสอน
ศาสนา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งพระมหากษัตริย์ของไทย ก็ได้ทรงกีดกันศาสนาอื่น
นับว่าศาสนามีส่วนสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา เช่น
เดียวกับประเทศทางตะวันตก สมัยนั้นยังไม่มีอาคารเรียน เช่นที่
เป็นอยู่ในปัจจุบัน วัดเป็นสถานที่ศึกษาสำคัญของประชาชน บุตรหลาน ข้าราชการ
ที่เป็นชาย เรียนกันที่ห้องฉัน หอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ กุฏิ และวิหาร เรียนกัน
เป็นกลุ่มเล็ก ๆ 2-10-15 คน หรือเรียนตัวต่อตัวบ้าง ส่วนการศึกษาของหญิงนั้น เป็น
การเรียนตามบ้าน ในครอบครัว ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มักนิยมส่งเด็กไปอยู่ตาม
ตำหนัก เจ้านายในพระบรมมหาราชวัง เพื่อเรียนรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณี
กิริยา มารยาท การวางตน และวิชาความรู้เกี่ยวกับการเป็นแม่บ้าน แม่เรือน ครู
ผู้สอนในสมัยนั้น คือ พระภิกษุตามวัด ต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้อบรมสั่งสอนธรรม ศาสนา
จริยศึกษา ขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวิทยาการต่าง ๆ ทุกระดับ ทั้งชั้นต้น

ชั้นกลาง และชั้นสูง ให้เหมาะกับความต้องการของประชาชน การสอน เป็นการให้เปล่า ไม่มีค่าจ้าง หรือค่าเล่าเรียนอย่างไร้ปัจจุบัน นอกจากนั้นยังสอนวิชาชีพ เช่น ช่างปั้น ช่างแกะ ช่างสลัก ช่างหล่อ ช่างเขียน และช่างก่อสร้าง เป็นต้น เนื่องจากต้องช่วยทำงานเหล่านี้ ในการก่อสร้างวัดรวมกันมาทุกยุคทุกสมัย สำหรับสตรีนั้นยังไม่นิยมสอนวิชาสามัญมากนัก ส่วนใหญ่สอนวิชาการทำครัว ทำขนม มวนบุหรี่ จีบพุด เย็บปัก ถักถอย และกิจการบ้านเรือนต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี กิจการมารยาท การครองตน เพื่อให้เป็นแม่บ้านที่ดี และอาจเป็นอาชีพที่ทำอยู่กับบ้านได้ ครูส่วนมากมักหวงแหนวิชากัน ไม่มีการเขียนเป็นตำรา เพื่อเผยแพร่ความรู้ ผู้เรียนจะต้องสังเกตหาความรู้และทดลองปฏิบัติ ผิดจนเกิดความชำนาญไปเอง (ดวงเดือน พิศาลบุตร 2525 : 1 - 3) นอกจากนั้นยังกล่าวได้ว่า เป็นการเรียนในสกุลไม่มีครูอาชีพ ไม่มีใบรับรองวิทยฐานะของการศึกษา คือลูกช่างทองก็เป็นช่างทองตามบิดา ลูกช่างไม้ก็เป็นช่างไม้ตามสกุล ลูกหลานข้าราชการมักจะได้รับราชการตามผู้ใหญ่ เพราะราชการสมัยก่อนนั้นเอามาทำที่บ้าน ลูกหลานจึงมีโอกาสรู้เห็นระเบียบแบบแผน และวิชาความรู้ต่าง ๆ ดีกว่าคนอื่น ดังนั้นพระราชกรณียกิจในการส่งเสริมการศึกษาของสมเด็จพระบรมพรมหามงกุฎศรีวิชัยราชเจ้านั้น คือการสถาปนาพระอารามและถวายความอุปถัมภ์แก่พระภิกษุสามเณร อันจะเป็นกำลังในการให้การศึกษาแก่เยาวชนอีกทอดหนึ่งนั่นเอง (ทองตอ กล้ายไม้ ณ ออยุธยา 2525 : 1 - 4) สรุปได้ว่า การศึกษาของไทยในอดีต มีการจัดการศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. จริยศึกษา นอกจากจะมีการสอนในบ้านแล้ว สถานที่ที่ให้การศึกษาในค่านี้อย่างเป็นลำเป็นสัน ก็คือ วัด โดยเฉพาะในด้านการศึกษาปฏิบัติ

2. พลศึกษา มีการสอนวิชาที่จำเป็นสำหรับลูกผู้ชายไว้ป้องกันตัว การที่ถือว่าชายทุกคนจะต้องเป็นทหารทำให้การฝึกหัดในค่านี้นั้นเป็นไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะการที่ชายฉกรรจ์เสาะแสวงหาอาจารย์ผู้มีฝีมือเพื่อมอบตัวเป็นศิษย์ ฝึกเพลงอาวุธต่าง ๆ

3. พุทธศึกษา ส่วนใหญ่ได้จากวัด โดยมีพระภิกษุเป็นอาจารย์สอนมีการสอนภาษาไทย บาลี และความรู้เบื้องต้นอื่น ๆ

4. หัตถศึกษา หรืองานอาชีพ มักจะได้จากการฝึกฝนของบิดามารดา เพื่อจะได้ดำรงอาชีพของวงศ์ตระกูลต่อไป ลูกหญิงก็ได้รับการอบรมสั่งสอนในเรื่อง กิจการบ้านเรือน การประกอบอาหาร การช่างฝีมือต่าง ๆ อันจำเป็นแก่กุลสตรี รวมทั้งการทอผ้าด้วย (พนัส หันนาคินทร์ 2521 : 115)

การประถมศึกษาของไทยในปัจจุบัน

การศึกษาได้รับการปรับปรุงเป็นอย่างมากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีการศึกษาเป็นระบบโรงเรียน (Formal Education) มีโรงเรียนเกิดขึ้นมากมาย ทั้งในพระราชวังและหัวเมือง ทั้งโรงเรียนหลวงและโรงเรียนราษฎร์ ทั้งนี้เพราะพระองค์ได้เสด็จต่างประเทศ ได้ทรงเห็นความเจริญของประเทศอื่น จึงทรงเห็นความจำเป็นที่จะให้เจ้านาย และบุตรข้าราชการตลอดจนประชาชนทั่วไปให้ได้มีโอกาสเรียนหนังสือ มีการจัดตั้งกระทรวงธรรมการขึ้น เพื่อควบคุมและดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษา ได้จัดตั้งโรงเรียนหลวงสอนภาษาอังกฤษ, โรงเรียนภาษาอังกฤษ, โรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก มีการสร้างแบบเรียนหลวง, โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎร์ การจัดการศึกษาในระยะนี้มีความมุ่งหมายฝึกคนเข้ารับราชการ เป็นสำคัญ เพราะกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ กำลังเริ่มจัดการงาน เป็นการจัดการศึกษาให้สนองตามความต้องการของบ้านเมืองในระบะนั้น

ดวงเดือน พิศาลบุตร (2512 : 19 - 25) ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาของกระทรวงธรรมการดังนี้ คือ มีโครงการศึกษาสำหรับชาติ พ.ศ. 2441 ซึ่งเป็น การจัดการศึกษาเป็นการศึกษาสามัญ และการศึกษาพิเศษ โดยแบ่งการศึกษาสามัญ เป็นมูลศึกษา ประถมศึกษา, มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ส่วนการศึกษาพิเศษเป็น การเรียนวิชาจำเพาะสิ่ง ให้ชำนาญดี เช่น ฝึกหัดเป็นครูอาจารย์ ศึกษาศิลป กฎหมาย ศึกษาในการช่าง การค้า การเพาะปลูก เป็นต้น ต่อมา มีการเปลี่ยนแปลง แผนการศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2445 ซึ่งมีการขยายการศึกษาโดยเฉพาะการศึกษาชั้นต้น

หรือประถมศึกษา ให้แพร่หลายไปทั่วประเทศ ด้วยการมอบภาระหน้าที่ให้พระสงฆ์ช่วยจัดการ เรียกว่าประโยค 1 เรียน 3 ปี ประชาชนทั่วไปต้องเล่าเรียน มีการสอบไล่ เมื่อจบประโยค 1 ถือว่ามีความรู้พื้นฐานสำหรับตัวเองในฐานะเป็นราษฎร การศึกษาอีกระดับหนึ่ง มีเจ้าพนักงานฝ่ายอาณัติเป็นผู้จัดการ คือในประโยค 2 หรือมัธยมศึกษา และประโยค 3 หรือ อุดมศึกษา เมื่อสอบไล่จบประโยค 3 แล้วถือว่าเป็นการได้รับการศึกษาสามัญบริบูรณ์ ส่วนการศึกษาพิเศษต่าง ๆ ก็จัดเป็นวิชาวิสามัญ เป็นหน้าที่ของกรมศึกษาธิการจัดบ้าง กระทรวงอื่นจัดบ้างตามความเหมาะสม

วชิชัย มุลศิลป์ (2516 : 10 - 29) กล่าวถึง การศึกษาของ ทวยราษฎร์ว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2464 ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาภาคบังคับในประเทศไทย นับได้ว่าเป็นการวางรากฐานการศึกษาของทวยราษฎร์ ทำให้บุตรหลานของชาวบ้านทั้งหลาย ได้มีโอกาสเล่าเรียน ในโรงเรียนที่มีการจัดสอนอย่างมีระบบ เป็นความพยายามที่จะขยายการศึกษาให้ทั่วทุกตำบล และขยายการศึกษาในระดับสูงกว่าประถมศึกษา การแก้ไขปัญหาทางการศึกษาที่เกิดขึ้นและการเร่งรัดคุณภาพทางการศึกษา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นปีที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการประถมศึกษา คือคุณภาพของครูและการขาดแคลนครูผู้สอน ดังนั้นจึงได้เปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาชาติใหม่ใน พ.ศ. 2479 เป็นการเปลี่ยนแปลงในการจัดการศึกษาในสมัยการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นการจัดการศึกษาในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ปัญหาที่พบในสมัยนี้คือ ปัญหาเกี่ยวกับหลักสูตรและแบบเรียน, ครูผู้สอน, งบประมาณ และความไม่นิยมในการศึกษาของประชาชน จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2490 - 2494 นับได้ว่าเป็นก้าวใหม่ของความพยายามที่จะปรับปรุงคุณภาพของการศึกษารวมทั้งการประถมศึกษา กล่าวคือ มีการส่งข้าราชการของกระทรวงศึกษาธิการไปดูงานการศึกษาในต่างประเทศ การร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศในการปรับปรุงการศึกษา โดยมีโครงการต่าง ๆ เช่น โครงการทดลองและส่งเสริมการศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา โครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เป็นต้น

วันทนา เลิศสินไทย (2523 : 31 - 46) ได้กล่าวถึงการปรับปรุงคุณภาพการประถมศึกษา ตั้งแต่ พ.ศ. 2491 - 2509 มกกว่า ยังไม่ประสบผลดีเท่าที่ควร ทั้งนี้รวมทั้งการขยายการศึกษาภาคบังคับด้วย เพราะไม่มีงบประมาณที่จะดำเนินการและยังพบปัญหาอีกมากมาย เช่น การเพิ่มของประชากร, การตกต่ำชั้น, คุณภาพการศึกษาต่ำ เรื่องหลักสูตรประถมศึกษาและมาตรฐานการศึกษา และเรื่องโรงเรียนและอุปกรณ์โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน แต่ตั้งแต่ พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2523 การประถมศึกษาได้โอนไปอยู่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนจังหวัด อันเป็นเจตนากรมการเมืองของรัฐบาลสมัยนั้น ที่ต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามาดำเนินการจัดการการศึกษาให้มากที่สุด แต่ผลการดำเนินการปรากฏว่าการจัดการศึกษาประชาบาลยังคงมีลักษณะเป็น ราชการอยู่มาก เพราะต้องอาศัยงบประมาณและกำลังเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นปัจจัยสำคัญ ประชาชนในท้องถิ่นหาได้เข้ามา มีบทบาทหรือส่วนร่วมรับผิดชอบไม่ และทำให้เกิดปัญหามากมาย เช่น เรื่องงบประมาณ, การบริหารงานบุคคล การเกณฑ์เด็กเข้าเรียน, เรื่องโรงเรียนและอาคารเรียน, เศรษฐกิจของผู้ปกครอง, การตกต่ำชั้นและการขาดแคลนครู เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า การจัดการประถมศึกษาในสมัยนี้ ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จนถึงพ.ศ. 2516 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายประการจนเกิดเป็นความคลี่คลายทางด้านการศึกษา จนเกิดแผนพัฒนาการศึกษาขึ้น 3 ฉบับ และแผนการศึกษาชาติอีก 1 ฉบับ มีสาระสำคัญ 3 ประเด็นใหญ่คือ

1. เน้นความเสมอภาคและคุณภาพการประถมศึกษา
2. การเปลี่ยนระบบชั้นเรียน
3. ขยายการศึกษาภาคบังคับให้รับนักเรียนเพิ่มมากขึ้น

โดยได้จัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติขึ้นรับผิดชอบงานเกี่ยวกับการจัดการประถมศึกษาของชาติ และวางแนวนโยบายการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการประถมศึกษา ทั้งในแผนพัฒนาการศึกษาและแผนการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีทั้งประสบความสำเร็จและประสบปัญหา ปัญหาที่พบได้แก่

1. คุณภาพของนักเรียนที่เข้าสู่ระบบประถมศึกษาในด้านสุขภาพและความพร้อมยังไม่เป็นที่น่าพอใจ
2. คุณภาพของนักเรียนที่จบประถมศึกษาในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และคุณสมบัติที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ มีความเหลื่อมล้ำและไม่สอดคล้องกับสภาพความต้องการทางเศรษฐกิจ สังคม และของท้องถิ่น
3. คุณภาพขององค์ประกอบที่มีผลกระทบต่อการจัดการประถมศึกษา โดยเฉพาะผู้บริหาร ครู ตลอดจนความร่วมมือของชุมชน เจตคติของผู้ปกครอง และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ
4. ประสิทธิภาพของกระบวนการจัดการประถมศึกษา ทั้งในแง่ของการบริหารและการนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ
5. การกระจายทรัพยากรทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลากร อาคารสถานที่ และสื่อการเรียนการสอน
6. การกระจายโอกาสทางการศึกษายังไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะในท้องถิ่นห่างไกล ชุมชนแออัด และชนกลุ่มน้อย
7. การวางแผนเกี่ยวกับการศึกษาวิจัย เพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพการประถมศึกษา ยังมีน้อย

แต่จะอย่างไรก็ตาม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ก็พยายามหาทางแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยการจัดโครงการ และกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นมากมาย ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพของการประถมศึกษาต่อไป

บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษา

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง สถาบันที่จัดการศึกษาเบื้องต้นให้แก่เด็ก มุ่งที่จะให้มีประสบการณ์และทักษะขั้นพื้นฐาน อันจำเป็นแก่การดำรงชีวิตในท้องถิ่น เช่น ทักษะในการใช้ภาษาในการสื่อความหมาย ทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน การคิดคำนวณ และการคาดคะเน อันเพียงพอแก่การใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

ประสบการณ์ในการเข้าสังคม ให้ความร่วมมือในการประกอบกิจอันเกี่ยวกับหน้าที่
พลเมืองดี ตลอดจนการดำรงตนให้มีสุขภาพอนามัยดี สามารถที่จะประกอบอาชีพ
เบื้องต้นได้ด้วย

สนิท ยีรงค์ (2526 : 35 - 38) ได้กล่าวถึงบทบาทของโรงเรียน
ประถมศึกษาที่ตองสัมพันธ์กับชุมชนเสมอว่า

1. โรงเรียนจะต้องเปลี่ยนสภาพจากที่เป็นแหล่ง เป็นสถาบันที่มีหน้าที่
ฝึกอบรมเยาวชน เพื่อให้เป็นคนที่พึงปรารถนาของสังคม หรือของชุมชนให้เป็นสถาบัน
ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่มีหน้าที่จรจรโลงค้ำจุน และสร้างเสริมให้สังคมก้าวหน้าไป
ตลอดเวลา

2. เนื้อหาวิชาที่จะเรียนกันในโรงเรียนก็คือ ปัญหาของชาวบ้านในชุมชนนั้น
ตั้งแต่ปัญหาเล็ก ๆ เช่น บ้านเมืองสกปรก ปัญหาการเลือกสรรหาคณะปกครองและ
บริหารงานของชุมชน ปัญหาเรื่องท่ามาหากิน เป็นต้น ปัญหาของสังคมเหล่านี้จะมีอยู่
ตลอดเวลา โรงเรียนก็จะมีเรื่องที่จะต้องเรียนและแก้ไขปรับปรุงตลอดเวลา ถ้า
โรงเรียนมีหน้าที่ใหม่ คือ หน้าที่ที่จะต้องแก้ไขปัญหของสังคมด้วยแล้ว โรงเรียนก็จะ
ขาดไปจากชุมชนไม่ได้เป็นอันขาด

3. ความเจริญก้าวหน้าของโลกปัจจุบันรุกหน้าไปรวดเร็วมาก ถ้าไม่ติดตาม
ข่าวระยะหนึ่งก็จะกลายเป็นคนไม่ทันโลกได้ โรงเรียนจึงจำเป็นต้องรับบทบาทอันนี้
คือบทบาทในการนำความเจริญ ความก้าวหน้าทั้งค่าบริการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ
เข้ามาสู่ชุมชน โดยการเรียนสิ่งเหล่านี้จากโรงเรียน ฝึกอบรมนักเรียนให้เกิดความรู้
ความเข้าใจ โดยหวังที่จะให้ความรู้ไปถึงผู้ปกครองทางบ้านด้วย ผู้ปกครองทางบ้าน
อาจเรียนรู้จากลูกหลานของตน หรือเรียนรู้จากโรงเรียนโดยตรงก็ได้

4. โรงเรียนจะเพิ่มหน้าที่จากการให้การศึกษาเด็กในวัยเรียน มาทำหน้าที่
เป็นแหล่งวิชาของชุมชน เมื่อสมาชิกในชุมชนมีปัญหาที่จะต้องศึกษา ค้นคว้า ก็มาหาได้
ที่โรงเรียน โดยโรงเรียนสามารถจัดบริการได้ 2 แบบ คือ แบบแรกในรูปของ
ห้องสมุด หาดหนังสือคานเกษตรกรรมใหม่ ๆ เทคโนโลยีใหม่ ๆ มาไว้ที่ห้องสมุดให้
เพียงพอ หรืออาจจะเป็นอย่างต่าง ๆ เช่น เครื่องยนต์ วิทยุ ขางไม้ โทรทัศน์ ฯลฯ

เป็นต้น อีกรูปแบบหนึ่ง เป็นรูปของชุดการเรียน โรงเรียนอาจทำเองไม่ได้ แต่โรงเรียนก็ชวนชาวบ้านมาให้ได้จากแหล่งวิทยากรที่อื่น ถ้าทำได้ชาวบ้านก็จะมีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ได้ตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกัน อุปกรณ์ชุดเดียวกันนั้นก็จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาของเด็กนักเรียนอีกด้วย

5. โรงเรียนจะต้องเปลี่ยนสภาพจากสถานที่ถ่ายทอดความรู้ เป็นศูนย์การพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งบริการทั้งบุคลากรและวัสดุ โรงเรียนควรจะทำหน้าที่รวบรวมสิ่งที่มีประโยชน์และเป็นความต้องการของชุมชนแจกให้ชุมชนไปใช้ให้ได้ประโยชน์ เช่น พันธุ์ไม้ พันธุ์สัตว์ ยาปราบศัตรูพืช ปุ๋ย แหล่งให้ยืมเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องมือที่จำเป็น เป็นต้น

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่านักเรียนจะเป็นตัวการที่สำคัญ ที่จะทำหน้าที่นี้ให้เกิดผลอย่างจริงจัง และนั่นคือบทเรียนที่นักเรียนจะต้องเรียนนั่นเอง ซึ่งจะมีคามหมายสำหรับนักเรียนและชุมชนของนักเรียนเอง จะได้ทั้งความรู้ ได้ฝึกฝนสติปัญญาและความสามารถ และยังช่วยเป็นตัวกลางในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย สมศักดิ์ศรีมาโนชน (2524 : 76 อัดสำเนา) ได้กล่าวถึงโรงเรียนสัมพันธ์กับชุมชนว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในประเทศไทย ได้มีมานานแล้ว ตั้งแต่ในอดีต แต่หลักสูตรการสอนในโรงเรียนไม่ได้เน้นหนักเพื่อออกไปปรับใช้ชุมชน โครงสร้างของหลักสูตรที่ประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2521 เป็นหลักสูตรที่เน้นการศึกษา เพื่อประชาชน มุ่งให้ผู้เรียนนำประโยชน์ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ให้รู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคม ให้เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและชาติ เพื่อให้สอดคล้องกับคามมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของชาติ ครูควรทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน โดยใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการสอนหนังสือ แนะนำอาชีพ แนะนำสุขภาพ ฯลฯ ที่คนในชุมชนต้องการ จัดระบบการศึกษาที่จะอำนวยประโยชน์ให้แก่ประชาชนตลอดชีวิต

กองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2525 : 31 - 32) ได้สำรวจสภาพของท้องถิ่นต่าง ๆ พบว่าโรงเรียนกับชุมชน เป็นส่วนหนึ่งซึ่งกันและกัน และการปลูกฝังส่งเสริมประชาธิปไตยขั้นมูลฐานให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

โรงเรียนและชุมชนมีการรับทราบปัญหา และความต้องการซึ่งกันและกัน โดยวิธีการพบปะกัน โดยปกติโรงเรียนประถมศึกษาที่มีหน้าที่หลัก 2 ประการคือ ให้ความรู้แก่พลเมือง และให้บริการชุมชน โรงเรียนที่มีลักษณะเป็นโรงเรียนชุมชน สามารถช่วยเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นได้ และกิจกรรมที่โรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนควรมีได้แก่

1. ส่งเสริมวิชาชีพในท้องถิ่น ให้โรงเรียนทำแปลงทดลองเพื่อฝึกฝนเด็ก เช่น ทดลองวิธีปลูกผักให้ได้ดี แล้วให้เด็กนำไปปฏิบัติที่บ้านได้ รวมทั้งโรงเรียนช่วยเผยแพร่ แจกจ่ายพันธุ์พืชด้วย ในการส่งเสริมอาชีพนี้ โรงเรียนควรขอให้วิทยากรจากชุมชน รวมทั้งผู้ใหญ่กลางภายในโรงเรียนไปช่วยเหลือชุมชนด้วย

2. ให้โรงเรียนเป็นศูนย์ปฏิบัติการกิจกรรมชุมชน เช่นถ้าโรงเรียนในคันทองเรียนเหลือ ควรใช้เป็นที่รับเลี้ยงเด็กที่พ่อแม่ต้องไปทำงาน โดยให้ชาวบ้านหมุนเวียนกันมาช่วยเลี้ยง เพื่อให้พ่อแม่ไปประกอบอาชีพได้

3. จัดการศึกษาผู้ใหญ่ให้แก่ชุมชน

4. โรงเรียนควรประสานงานและนำปัญหาต่าง ๆ เสนอคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน และพัฒนากรแต่ละอำเภอ โดยจัดให้มีการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการหมู่บ้าน และมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ประสานงาน

5. จัดและส่งเสริมงาน ที่ทำให้โรงเรียนและชุมชน เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เช่นกิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด สมาคมครูผู้ปกครอง เป็นต้น และพยายามทำให้ประชาชนในชุมชน มีความรู้สึกว่าเขามีความรับผิดชอบอยู่ด้วย เมื่อเกิดมีปัญหา เขาจะได้ช่วยกันทวงที่ แทนที่จะคอยรับความช่วยเหลือจากรัฐบาลฝ่ายเดียว จะทำให้การปรับปรุงโรงเรียน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2524 : 315) กล่าวว่า จากการสำรวจความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับบทบาทโรงเรียนประถมศึกษาแล้ว พบความต้องการของชุมชน

4 ประการคือ

1. สมาชิกในชุมชนต้องการสถานที่ ซึ่งทุกเพศทุกวัยจะสามารถไปแสวงหาความรู้ ในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ตามความสามารถ ความสนใจ และ

และความพร้อมแต่ละคน ดังนั้นในแต่ละชุมชนจึงควรต้องมีการศึกษาที่จัดในรูปของโรงเรียนชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนเข้าศึกษาหาความรู้ได้ตั้งแต่เช้าจนถึงกลางคืน

2. สมาชิกในชุมชนต้องการศูนย์รวมในการประกอบกิจกรรมชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่อาจไม่เหมาะสมที่จะไปจัดในวัด เช่น การชกมวย การประกวดเทพี อาสาป้องกันชาติ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จึงควรจัดที่โรงเรียน และโรงเรียนในชุมชนต่างๆ ไปก็คือโรงเรียนประถมศึกษา

3. สมาชิกในชุมชนต้องการมีแหล่งค้นคว้าวิทยากรและเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทั้งทางคานเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมตลอดจนแนวทางในการดำรงชีวิตด้วย สถานที่ที่ควรจัดให้เป็นศูนย์กลางคือโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชน โดยจัดให้มีในห้องสมุดของโรงเรียนแล้วเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าไปศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา อีกลักษณะหนึ่งเป็นแบบจัดการเรียนการสอนให้เด็กสามารถค้นคว้าทดลองด้วยตนเอง แล้วนำผลไปเผยแพร่ตามแนวคิดใหม่ ๆ ที่ค้นพบไปสู่ชุมชนทั้งทางวิชาชีพและการดำรงชีวิต

4. สมาชิกในชุมชนต้องการการศึกษาในรูปแบบเดิม ที่คนไทยใช้กันมาแล้วกว่าพันปี คือการศึกษาระบบเปิดซึ่งมีลักษณะทุกฝ่ายเปิดใจกว้างยอมรับการเปลี่ยนแปลง เปิดสอนเนื้อหากว้างขวางตามความต้องการของสังคมจัดให้มีกิจกรรมการเรียนโดยไม่จำกัดสถานที่อาจเป็นที่โรงเรียนเอง ที่บ้าน ที่ทำงาน หรือตามท้องนา เปิดสอนตั้งแต่เวลา 5.00-23.00 น. เพื่อให้ประชาชนมาเรียนได้ทุกเมื่อ ใช้วิธีการสอนหลายอย่างโดยใช้สื่อประสมเข้ามาเป็นเครื่องมือ ให้ผู้เรียนได้มีส่วนกำหนดระเบียบวินัยด้วยตนเอง และให้เรียนได้โดยไม่จำกัดเพศและวัย การจัดการศึกษาระบบเปิดนี้ต้องใช้ความพยายามที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามาช่วยเหลืออย่างเต็มที่ จึงจะประสบความสำเร็จได้

จากหนังสือแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5 (2522 : 15-20)

ได้กล่าวถึงบทบาทของโรงเรียนประถมศึกษาว่า การศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ ชั้นพื้นฐาน และให้สามารถคงสภาพอ่านออกเขียนได้ มีความสามารถประกอบอาชีพตามควรแก่วัย และความสามารถ

และสามารถดำรงตนให้เป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้นการจัดการประถมศึกษา จึงต้องให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการประถมศึกษาของประเทศซึ่งกำหนดโดยคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) ดังนี้

1. ขยายการศึกษาภาคบังคับให้ทั่วทุกตำบล ในปี พ.ศ. 2525 (ปีงบประมาณ 2526) และพยายามดำเนินมาตรการให้นักเรียนได้รับการศึกษาทั่วถึงโดยเร็วที่สุด

2. เร่งปรับปรุงคุณภาพของการประถมศึกษาให้สูงขึ้น โดยกำหนดมาตรฐานขององค์ประกอบในการจัดการศึกษาให้สูงขึ้น และทัดเทียมกัน ปรับปรุงระบบการเรียนการสอน การบริหารและกำหนดมาตรฐานของผลิตผลของระบบการศึกษาให้สูงขึ้น และเท่าเทียมกัน

3. ปรับปรุงระบบการนิเทศการศึกษาให้มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง และให้การนิเทศการศึกษาเป็นไปโดยทั่วถึง

4. เร่งพัฒนาบุคลากร ทั้งผู้สอน ผู้บริหารในสถานศึกษาและผู้บริหารนอกสถานศึกษา ให้เป็นผู้มีความรู้ คุณธรรม และเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

5. ลดความสูญเปล่าทางการศึกษาโดยเฉพาะอัตราการซ้ำชั้น

6. ลดความไม่เสมอภาคในการจัดการศึกษา โดยสนับสนุนวางแผนการศึกษาในระดับต่าง ๆ ให้กว้างขวาง และสอดคล้องกับแผนพัฒนาของท้องถิ่น และจำนวนประชากรในวัยเรียน เพื่อให้การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้ประโยชน์มากที่สุด

7. เน้นการใช้หลักสูตร ตามเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

8. จัดหาแบบเรียนและสื่อการเรียนให้เพียงพอและทันต่อความต้องการของนักเรียนและครู สนับสนุนการจัดให้มีห้องสมุดโรงเรียนตามกำลัง เศรษฐกิจของประเทศ และส่งเสริมให้มีการผลิตหนังสืออ่านเพิ่มเติมและหนังสือส่งเสริมการอ่าน

9. จัดหาเครื่องแบบนักเรียนและสนับสนุนให้มีอาหารกลางวันแก่เด็กที่ขาดแคลน

10. จัดหาและปรับปรุงเรื่องน้ำสะอาด ส้วม ห้องพยาบาล เวชภัณฑ์
 ปรุุมพยาบาล อุปกรณ์สุขศึกษาและการสุขาภิบาลสิ่งแวดลอมอื่น ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อ
 สุขภาพอนามัยของนักเรียนให้ทั่วถึงและทัคเทียมกัน เพื่อสร้างสุขนิสัยส่วนตัวและชุมชน

11. ส่งเสริมให้โรงเรียนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมสุขภาพ
 อนามัยของประชาชนในท้องถิ่น และสนับสนุนให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนในการพัฒนา
 โรงเรียน

ลักษณะโรงเรียนประถมศึกษาที่ดี

โรงเรียนเป็นแหล่งที่สร้างให้เด็กรู้จักตัวเอง คนอื่นและสังคมจนสามารถ
 ปรับตนให้อยู่ในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ได้ด้วยความสุขตามสมควร ดังนั้น
 โรงเรียนที่จะยังประโยชน์ให้แก่เด็กไ้มากนั้น จะต้องสามารถจัดเนื้อหาสาระในการ
 สอน และวิธีการสอนให้สอดคล้องกับสภาพจริงในสังคมให้ไ้มากที่สุด คือให้พอใจใน
 ตนเองและแสวงหาความสุขได้ โรงเรียนจะต้องให้ออกาสเด็กได้แสดงออก ได้ทดลอง
 ได้พบปัญหาและแก้ปัญหา ได้คิด ได้ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง เพื่อจะได้สร้างอุปนิสัย
 คิดเป็น ทำเป็น มีวินัย มั่นใจในกำลังความคิด และระบบความคิดด้วยเหตุด้วยผลของ
 ตนเอง มีความคิดริเริ่ม มีความรับผิดชอบและเข้าใจในคุณค่าของการลงมือทำงานด้วย
 ตนเอง

สมิท (Keith Smith 1975 : 69-71) กล่าวว่า ความจริงที่จะใช้
 เป็นหลักในการทดสอบว่าโรงเรียนใดดีหรือไม่ เริ่มตั้งแต่ตอนเดินเข้าประตูโรงเรียน
 ก่อนอื่นให้ลองถามทางไปห้องพักครูใหญ่จากนักเรียน ถ้าชี้ไปยังที่พักที่อยู่ไกลออกไปแล้ว
 รีบเดินละหันไป แสดงว่าโรงเรียนนี้ความสัมพันธ์ระหว่างครูใหญ่และนักเรียนยังห่างไกล
 กันมาก หากนักเรียนนำทางไปถึงห้องพักแสดงว่าใช้ได้ ถ้าพาได้ด้วยตนเองและแนะนำ
 ให้รู้จักครูใหญ่ เป็นอันว่าได้พบโรงเรียนที่ดีที่สุด โรงเรียนที่มีแต่เสียงอึกทัก ไม่ใช่
 โรงเรียนที่ดีที่สุดเสมอไป อาจดีกว่าโรงเรียนที่เคร่งกระเบียบเล็กน้อยเท่านั้น อีกประการหนึ่ง
 โรงเรียนที่พอเมียงังคิดใจว่า ต้องมีตึกใหญ่โตประดับด้วยเฟอร์นิเจอร์ราคาแพง ทาสีตกแต่ง
 สวยงาม ซึ่งความจริงไม่จำเป็น แต่ให้มีสภาพปลอดภัยในทุกฤดูกาลก็ได้แล้ว ที่สำคัญ คือ

มีครูยืนที่ทำงานอย่างเต็มที่และรักการสอนนักเรียนจะดีเพราะสิ่งแวดล้อมคือ คน ไม่ใช่ วัตถุสิ่งก่อสร้าง ครูใหญ่ที่ดีจึงมีลักษณะคล้ายนักแสดง หมั่นคอยตรวจตราบริเวณโรงเรียน ต้องมีความคุ้นเคยกับนักเรียนทุกคน หนึ่งการส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นที่จะ เรียนนั้น เป็นวิธีที่ดีในการป้องกัน มิให้เด็กเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการศึกษา และ รู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียน ข้อที่ผู้ปกครองพึงจำไว้ในการประเมินระดับดีเลว ของโรงเรียน คือ ความรู้สึกที่ตนมีต่อโรงเรียนหรือความสัมพันธ์ที่ผู้ปกครองควรให้แก่ โรงเรียน

คัทตัน และฮอคเค็ท (Dutton and Hockett 1959 : 5-17) ได้กล่าว ถึงลักษณะของโรงเรียนที่ดี โดยให้ความสำคัญเกี่ยวกับด้านการเรียนการสอนว่า ครูต้อง มีความสัมพันธ์โดยใกล้ชิดกับเด็กทุกคนในห้องเรียน ต้องจัดห้องเรียนให้น่าเรียน เราใจ เด็ก สะอาด และถูกสุขลักษณะ ครูควรวางแผนโดยรอบคอบในการจัดประสบการณ์และ กิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา เหมาะสมกับวุฒิภาวะและความต้องการ ของเด็กให้เด็กเกิดความสนใจ ครูต้องสามารถแนะนำและควบคุมกลุ่มนักเรียนได้ หรือ ทำการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ครูต้องพยายามให้ผู้ปกครองและประชาชน ทั่วไป รวมทั้งเพื่อนร่วมงานให้ร่วมมือในด้านการศึกษาของเด็ก เพื่อประสิทธิผลสูงสุด แก่ชีวิตของนักเรียน

กริฟฟิธส์ (Griffiths 1956 : 3-13) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของผู้บริหาร การศึกษาที่ จะทำให้โรงเรียนอยู่ในระดับดีไว้ 4 ประการคือ

1. เป็นผู้รักษาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน
2. เป็นผู้ปรับปรุงและขยายโอกาสทางการศึกษา
3. เป็นผู้ทำหน้าที่รับและปรับปรุงบุคลากร
4. เป็นผู้ทำหน้าที่จัดหา รักษา เงิน อาคารและสถานที่ในโรงเรียน

ซัมซัน (Sumption 1966 : 104-106) ได้ให้ความสำคัญของโรงเรียน ที่ดีในด้านความสัมพันธ์กับชุมชน 10 ประการดังนี้

1. เสนอรายงานให้ชุมชนทราบเกี่ยวกับกิจการข่าวสารของโรงเรียน

2. รับผิดชอบต่อความเคลื่อนไหวจากภายนอก เพื่อประโยชน์ของโรงเรียน
3. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจในความสำคัญของการศึกษาและเกิดความรู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ที่จะต้องสนใจต่อการศึกษาของท้องถิ่น
4. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดูแล การจัดการศึกษาของโรงเรียน
5. ส่งเสริมให้ประชาชนหรือชุมชนเข้ามามีบทบาทในการวางแผนการศึกษาและการพัฒนาการเรียนการสอน
6. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างบ้าน โรงเรียนและชุมชนหรือท้องถิ่น ที่โรงเรียนตั้งอยู่ให้เกิดขึ้น โดยโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง ประชาคม ศูนย์การศึกษาและวัฒนธรรม
7. เสนอความรู้ ความก้าวหน้าและแนวโน้มใหม่ ๆ ทางการศึกษาแก่ชุมชน
8. ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับสถาบันอื่น ๆ ในสังคม
9. เป็นหนทางในการประเมินผลการดำเนินงานของโรงเรียนจากชุมชน
10. เป็นการแก้ไขข้อข้องใจและสิ่งที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจโรงเรียนผิด ๆ ช่วยทำให้ประชาชนเข้าใจโรงเรียนในแง่ดีด้วยความเชื่อถือและนิมยยกย่อง

สมาคมนิเทศและพัฒนาลัทธิศูตของสหรัฐอเมริกา (Manolakes

1946 : 15) ได้รวบรวมคุณสมบัติของโรงเรียนประถมศึกษาที่ดีที่พึงปรารถนาไว้ดังนี้

1. ตั้งวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน เกี่ยวกับการปฏิบัติกับนักเรียน ความรู้ และสังคม
 2. ต้องรับผิดชอบยิ่งกว่าการสอนความรู้พื้นฐานแก่เด็ก คือไม่ใช่เพียงให้เด็กมีความรู้ เพื่อการศึกษาต่อเท่านั้น ต้องให้นักเรียนรู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
 3. ต้องสอนให้นักเรียนรู้จักตนเองและรู้จักพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง
 4. ส่วนหนึ่งของกิจกรรมที่สอนต้องให้นักเรียน ทำงานร่วมกับคนอื่น
- เป็นกลุ่มได้
5. ต้องแสดงถึงความเคารพในความแตกต่างของบุคคล

6. ต้องส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์
7. ยอมรับและจัดอุปกรณ์การเรียนให้สนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน
8. ต้องสามารถให้นักเรียนนำความรู้จากทางโรงเรียนไปใช้ในชีวิตจริงที่เขารู้จักได้
9. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนและจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนในชั้นเรียนด้วย
10. ต้องถือว่าการประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องกัน เป็นข้อต่ออันหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน ไม่ใช่ขั้นสุดท้ายของการเรียนการสอน
11. ต้องยอมรับว่า ความต้องการของนักเรียนย่อมแตกต่างกันเนื่องจากสภาพแวดล้อมที่บ้านและชุมชน และโรงเรียนต้องถือเป็นความรับผิดชอบที่จะสนองความต้องการเหล่านั้น
12. โรงเรียนจะต้องมีเสรีภาพที่จะพัฒนาโปรแกรมการศึกษาของตนเอง โดยเฉพาะ
 13. ใช้เวลาของนักเรียนและครู เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียน
 14. โรงเรียนต้องมีขนาดพอเหมาะและดูแลให้ห้องเรียนสามารถให้โอกาสเกิดการเรียนรู้อย่างดีที่สุดแก่นักเรียน
 15. ต้องให้เด็กอยู่ในสภาพที่เขาจะเรียนรู้เพิ่มขึ้นได้มากที่สุด
 16. ต้องสนใจปัญหาที่อาจเกิดจากการเลื่อนชั้นและการย้ายโรงเรียนของเด็ก
 17. ต้องสามารถใช้บุคลากรอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ
 18. ต้องไม่สอนเด็กโดยยัดเยียดอยู่ในชั้นเรียนหรืออาคารเรียนเท่านั้น เพราะผู้เรียนอาจเรียนได้จากสิ่งแวดล้อมในเวลาพักและจากสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนได้เลย
 19. ผู้บริหารการศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่สามารถเป็นพิเศษในด้านการเรียนการสอน
 20. ต้องมีคณะครูและเจ้าหน้าที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะค่านักวิชาชีพและต้องมีการอบรมครูประจำการและการนิเทศที่ใกล้ชิด

21. โรงเรียนต้องถือว่าตมืบพบาทในฐานะผู้นำของชุมชนคือ ต้องอธิบายโปรแกรมการศึกษา ให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าใจ ดังนั้นโรงเรียนต้องมีหน่วยงานที่ให้ข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนแก่ชุมชน เพื่อเขาจะได้แสวงหาโอกาสที่ดีที่สุดทางการศึกษาให้แก่บุตรหลานของเขา

เฟเบอร์ และเชียร์พอน (Faber and Shearpon 1970 : 366-367) กล่าวว่าลักษณะของโรงเรียนประถมศึกษาในคริสต์ทศวรรษที่ 20 ควรมีลักษณะและตั้งจุดมุ่งหมายของโรงเรียนที่จะผลิตเด็กไว้ดังนี้

1. เตรียมเด็กให้เรียนรู้ถึงวิธีการแสวงหาความรู้ ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน การสังเกต การทำความเข้าใจ รู้จักเปรียบเทียบและแยกแยะ วิเคราะห์การนำไปใช้ การประเมินผล เพื่อให้เด็กได้คิดเปล่งใช้ในชีวิตรประจำวันได้ และเป็นพื้นฐานที่จะให้เด็กพัฒนาทางกายและใจ

2. ต้องให้เด็กเรียนรู้และเข้าใจสภาพของสังคม และโลกที่เขาอยู่ในด้าน การรู้จักปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสังคมได้

3. ต้องสอนให้เด็กเป็นพลเมืองที่อยู่ในระบบประชาธิปไตยได้ ด้วยการศึกษาให้ยอมรับความแตกต่างของบุคคล เคารพในสิทธิของผู้อื่น รู้จักรับผิดชอบตนเอง อีกทั้งเข้าใจในกระบวนการของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อปรับตนเองให้เข้าและทันต่อสภาพสังคม

4. โรงเรียนต้องสร้างบรรยากาศมนุษย์สัมพันธ์ขึ้นในโรงเรียน โดยการช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ เข้าใจและยอมรับตนเอง ซึ่งมีผลส่งผลให้เด็กเข้าใจและยอมรับผู้อื่นด้วย เพื่อให้เขาสามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

5. โรงเรียนประถมศึกษาต้องฝึกเด็กให้อยู่ในสถานการณ์และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มีคุณค่า ทั้งนี้เพื่อเตรียมเด็กให้เรียนรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อว่าเมื่อเด็กออกไปประสบปัญหาในเหตุการณ์นั้น ๆ จะสามารถแก้และขจัดปัญหาได้

6. โรงเรียนต้องฝึกเด็กให้พัฒนาความคิดอย่างเป็นระบบ รู้จักคิดตัดสินใจ ด้วยตนเองมากกว่าจะตามความคิดของผู้อื่น อีกทั้งมีทัศนคติที่กว้างขวาง เข้าใจและยอมรับสังคม

- เกรียง เอี่ยมสกุล (2522 : 4-6) ได้กล่าวถึงสิ่งที่น่ารำคาญ 20 ประการ เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งมีข้อที่เกี่ยวกับลักษณะโรงเรียนที่ติดดังนี้
1. การศึกษาทุกอย่างต้องจัดเพื่อเด็ก ความดีที่ใครรับอยู่ที่เด็กและครู
ถาวรเสียหาย ผู้เสียหายคือเด็ก
 2. โรงเรียนที่ตองคึกทุกเวลาตั้งแต่ชั่วโมงแรก จนถึงชั่วโมงสุดท้ายของ
ปีการศึกษา
 3. โรงเรียนที่เปิดเรียนในภาคแรกและพร้อมที่จะสอนได้ทันที นับเป็น
โรงเรียนดี
 4. โรงเรียนที่ตีตองคึกเพื่อเด็กไม่ใช่เพื่อผู้ใหญ่
 5. โรงเรียนจะตองสร้างความคิดหลาย ๆ อย่างให้แก่เด็ก คือ ในด้าน
ความรู้ ปัญญา นิสัย ทักษะและเจตคติและโรงเรียนหรือครู จะตองส่งเสริมให้เด็ก
เกิดความคิด หรือดวงปัญญา ไม่ใช่สอนแต่เพียงให้เด็กมีความรู้
 6. เด็กควรจะได้คุณสมบัติของมนุษย์คิดตัวไปด้วย เมื่อออกจากโรงเรียน
 7. การศึกษาควรหมายถึงสิ่งที่ติดตัวเด็กหลังจากจบการศึกษาไปแล้ว ไม่ใช่
ประกาศนียบัตร ฉะนั้นนิสัยต่าง ๆ ตองเพราะตั้งแต่เด็ก คือตั้งแต่อนุบาลและชั้น
ประถมศึกษาขึ้นไป
 8. ห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา ควรมีหนังสือที่เหมาะสมแก่นักเรียน
ชั้นประถม
 9. โรงเรียนตองสร้างและปลูกฝังนิสัยให้แก่เด็ก ให้รู้จักความสะอาดจน
เกิดความเคยชิน ให้เด็กเกิดความรู้สึกว่า เมื่อเห็นสิ่งใดสกปรกเลอะเทอะ หรือ
วางผิดที่แล้ว หนไม้ได้จะตองจัดและเปลี่ยนแปลงให้ดีกว่าเดิม
 10. ครูตองสร้างความคิดริเริ่ม ความคิดสร้างสรรค์ ให้แก่เด็ก ฉะนั้นการ
สอนจึงตองสอนให้เด็กนักเรียนกระทำ สังเกต ค้นคว้า ทดลองอยู่เสมอ ทั้งนี้
ขึ้นอยู่กับวิธีและอุปกรณ์การสอนที่ครูใช้
 11. การสอนด้วยแบบเรียนอย่างเดียว ทำให้เด็กได้รับความรู้น้อย

12. โรงเรียนควรรวมกันประเมินผลงานในสิ้นปี เพื่อจะได้ช่วยกันแก้ไขปรับปรุง งานโรงเรียนให้ดีขึ้น งานประเมินผลเป็นหน้าที่ของทุกคน

13. โรงเรียน(เปรียบเสมือน) เป็นสิ่งมีชีวิต ต้องเคลื่อนไหว(ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง) อยู่เสมอ ถ้าไม่เคลื่อนไหวจะนิ่งและตายไปในที่สุด

องค์ประกอบของเกณฑ์ประเมินโรงเรียนประถมศึกษา

ในการประเมินผลสิ่งใดก็ตาม เราจะประเมินแต่สิ่งนั้นๆ คำนึงถึงแต่สิ่งนั้นๆ ผลที่ออกมาย่อมไม่สมบูรณ์ แต่ถ้าเราประเมินหลาย ๆ ด้านที่เป็นส่วนประกอบของสิ่งนั้นๆ ก็จะทำให้งานประเมินนั้นสมบูรณ์ขึ้น ในการประเมินโรงเรียนประถมศึกษา ก็เช่นกัน ไม่ควรมองแต่ด้านการเรียนการสอนอย่างเดียว ต้องมองหรือประเมินสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายในโรงเรียนหลาย ๆ ด้าน ประกอบด้วย สิ่งที่ต้องประเมินมีดังนี้

1. การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา

ภิญโญ สาธร (2526 : 151) กล่าวว่า การบริหารโรงเรียนประถมศึกษานั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะเพิกเฉยละเลยมิได้ มิฉะนั้นการสอนระดับประถมศึกษาจะไม่มีทางทันสมัย ทันเหตุการณ์ การที่ครูใหญ่จะบริหารโรงเรียนได้ดี ต้องลงมือทำการสอนด้วย และจำเป็นมากสำหรับระดับประถมศึกษา เพราะเด็กต้องการความใกล้ชิดกับครูทุกคนในโรงเรียน และครูใหญ่ก็จะได้มีประสบการณ์ตรงจากการสอนด้วย ทำให้สามารถปรับปรุงโรงเรียนได้ถูกต้อง ส่วนการนิเทศการสอนและการศึกษาทุกชนิดนั้นจำเป็นที่สุด ครูใหญ่ต้องเดินดูทุกห้องทุกวัน ให้รู้ว่าวันนี้เขามีอะไรกันที่ไหนในโรงเรียนของตน ขณะเดียวกัน ครูใหญ่จะหยุดยั้งที่จะพัฒนาตนเองไม่ได้ มิฉะนั้นครูหน้าดำหน้าจะเป๋นปมค้อยไต่กาย ดังนั้นงานที่จำเป็นที่ผู้บริหารควรทำอย่างยิ่งคือ

1. งานสอน
2. งานธุรการโรงเรียน
3. งานบริหารโรงเรียนทุกด้าน

4. งานนิเทศการสอนและการศึกษาทุกด้านในโรงเรียน
 5. การติดต่อกับสังคมรอบโรงเรียน หรือชุมชน ที่โรงเรียนตั้งอยู่ รวมทั้งผู้ปกครองนักเรียนและเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายของบ้านเมือง
 6. การตีความและนำหลักสูตรมาแปลความหมาย ให้เป็นโครงการสอน และกิจกรรมของโรงเรียน
 7. การพัฒนาตนเองให้มีความรู้ มีความสามารถในการศึกษาและกิจการบริหารต่าง ๆ ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งด้วยการอ่านเอง ร่วมประชุมสัมมนา รับการฝึกอบรมและค้นคว้าวิจัย หรือเขียนบทความ หรือตำราทางวิชาการอยู่เสมอ
- นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2525 : 18) ได้กล่าวถึงการบริหารโรงเรียนว่าอาจารย์ใหญ่ในฐานะผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดในการบริหารงานการศึกษาภายในโรงเรียน มีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนมากมาย สิ่งสำคัญที่จะต้องปฏิบัติคือ
1. การให้โอกาสทางการศึกษา และปรับปรุงการศึกษาในโรงเรียนหรือบริหารงานวิชาการ
 2. บริหารงานบุคลากรในโรงเรียน
 3. บริหารที่เกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์โรงเรียน
 4. บริหารงานเกี่ยวกับอาคารสถานที่ ชุมนุม การเงิน และการให้บริการ
 5. การบริหารกิจการนักเรียน
 6. เป็นผู้นำทางวิชาการในโรงเรียน
 7. เป็นผู้ประสานงานและให้บริการที่ดี
 8. เป็นผู้มีอิทธิพล เป็นที่ยอมรับเชื่อถือในหมู่มครู ในการที่จะรักษาความสามัคคีกลมเกลียวของสมาชิกในโรงเรียน
 9. เป็นผู้ควบคุมการบริหารงานตามนโยบายให้บรรลุจุดหมายทั้งของโรงเรียนและของสมาชิกในโรงเรียน

บันลือ ทักษะวัน (2525 : 155 - 156) ได้กล่าวถึงการบริหารโรงเรียนของผู้บริหารว่าแบ่งได้เป็น 3 ส่วน อย่างกว้าง ๆ ดังนี้

1. การบริหารวิชาการ เป็นงานหลักของโรงเรียนซึ่งเกี่ยวข้องกับ การเรียนการสอนตลอดจนกิจกรรม และการวัดผลการศึกษา โดยแบ่งงานออกเป็นงานเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยตรง เช่น การรับเด็กเข้าเรียน การจัดการวางสอน การเตรียมงานก่อนเปิดเรียน เป็นต้น งานการจัดบริการอื่นที่เสริมการเรียนการสอน เช่น การจัดบริการแนะแนว การจัดกิจกรรมลูกเสือ-ยุวกาชาด เป็นต้น และงานเกี่ยวกับบุคลากร เช่น การจัดสายงานตามหมวดหมู่และความถนัดของครู เป็นต้น

2. การบริหารด้านธุรการ งานธุรการแม้จะไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนโดยตรง แต่มีส่วนช่วยในงานดำเนินการสอนได้ดำเนินไปด้วยความสะดวกคล่องตัวขึ้น เช่น การเงิน การเบิกจ่ายวัสดุ ทะเบียนครู ทะเบียนนักเรียน งานสารบรรณ เป็นต้น

3. การบริหารงานด้านการปกครองนักเรียน เป็นสิ่งที่ทางโรงเรียน จัดบริการในด้านความเป็นอยู่ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของนักเรียนในโรงเรียน ส่วนใหญ่งานด้านนี้อาจต้องอาศัยผู้ช่วยครูใหญ่ฝ่ายปกครอง คอยสอดส่องดูแลในเรื่อง การเล่น เวลาพัก การรับประทานอาหารกลางวัน การเดินทางทั่วไป อาจให้หัวหน้านักเรียนทำหน้าที่คอยดูแลตักเตือน รายงานให้ครูเจ้าหน้าที่ประจำวันทราบ ครูฝ่ายปกครองควร เป็นครูพลศึกษา เจ้าหน้าที่ลูกเสือ เพื่อทำหน้าที่ได้ใกล้ชิดกับนักเรียนมากยิ่งขึ้น อาจารย์รวมทั้งครูฝ่ายแนะแนวควรถูกได้

ปรีชา คัมภีร์ปกรณ์ (2525 : 239) กล่าวว่างานของผู้บริหารโรงเรียนต้องมีดังนี้

1. การบริหารงานวิชาการ
2. การบริหารงานธุรการ
3. การบริหารงานบุคคล
4. การบริหารงานอาคารสถานที่
5. การบริหารกิจการนักเรียน
6. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ทั้ง 6 ประการนี้ ถือว่าข้อที่ 1 คือการบริหารงานวิชาการ เป็นภารกิจหลักที่ผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ส่วนการบริหารงานด้านอื่น ๆ นั้นย่อมเป็นไปเพื่อสนับสนุนหรือส่งเสริมให้การบริหารงานวิชาการเกิดความคล่องตัวและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้เท่านั้น

2. การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 133) กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนว่า เป็นการมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียนอยู่ 3 ประการ คือ ความรู้ ทักษะและเจตคติ เพราะการเรียนรู้ คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ตัวผู้เรียน ผู้เรียนจะเข้าใจเฉพาะคน ผู้อื่นจะเรียนรู้แทนไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวในธรรมว่า การเรียนรู้นั้นเป็นเรื่องที่บุคคลจะพึงรู้ได้ด้วยตนเอง ซึ่งของไทยเราก็มีมาแต่เดิมแล้ว คือ การสั่งสอน อบรม และฝึกฝนสั่งสอนคือ การให้ความรู้ อบรมคือ เจตคติ ปลูกฝังให้มีพัฒนาการทางอารมณ์ ความรู้สึก และค่านิยม ส่วนการฝึกฝนคือทักษะ ฝึกฝนให้เกิดความชำนาญในความรู้ค่านั้น ๆ

สุมิตร คุณานุภกร (2523 : 134) กล่าวว่า การเรียนการสอนมิได้หมายถึง การให้วิชาความรู้หรือเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการช่วยให้เด็กคิดโดยการถามคำถามแก่เด็ก การแนะนำและแนะแนวเพื่อช่วยเด็กแก้ปัญหาการให้ความช่วยเหลือแก่เด็กในด้านต่าง ๆ การให้กำลังใจและการให้ความรักรวมอยู่ด้วย

ธีรยุทธ์ เสนิงศ์ ณ อยุธยา (2524 : 146 - 147) กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนว่า ต้องสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้น่ารื่นรมย์ และนักเรียนทำงานอย่างสนุกสนานมีชีวิตชีวา มีความกระตือรือร้น ครูไม่ควรเคร่งครัดกับระเบียบวินัยในห้องเรียนมากนัก และไม่ควบบังคับให้นักเรียนท่องนั่งนิ่ง ๆ ควรให้นักเรียนได้เดินไปเดินมาได้ตามความจำเป็นของการเรียนในแต่ละวิชา ชีวิตในห้องเรียนควรจะเหมือนกับชีวิตในบ้านที่มีแต่ความอบอุ่น ร่มเย็น ครูจะต้องเข้าใจว่าบุคลิกภาพของครู เช่น รูปร่าง หน้าตา การแต่งกาย สีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง การใช้คำพูด การมีอารมณ์ขัน มีผลต่อการสร้างบรรยากาศในห้องเรียนมาก

ควรจัดตกแต่งห้องเรียนด้วยผลงานของนักเรียน ให้นักเรียนมีโอกาสได้จัดมุมต่าง ๆ ภายในห้อง เช่น มุมหนังสือ มุมอุปกรณ์ เป็นต้น ครูต้องให้ความรักความอบอุ่นและเป็นกันเองแก่นักเรียน ยอมรับนักเรียน และพยายามสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างนักเรียนกับนักเรียนให้เกิดขึ้น

บันลือ พลกะวัน (2525 : 111 - 125) ได้กล่าวถึงแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาว่า ปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้พัฒนามากขึ้นอย่างรวดเร็ว การเรียนการสอนของเด็กประถมศึกษาควรเปลี่ยนแปลงให้ทันความก้าวหน้าอันนี้ด้วยโดยจัดดังนี้

1. ใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา คือการประยุกต์เอาเครื่องมือ เครื่องมือ เทคโนโลยี วิธีการใหม่ ๆ นำมาปรับปรุงการเรียนการสอน หรือจัดการศึกษาให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูงขึ้น ได้แก่ พวก Hardware, Software และนวัตกรรมทางการศึกษา (Innovation) ซึ่งก็คือ การนำความรู้ ระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนนั่นเอง

2. การจัดกลุ่มเด็กสำหรับการเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะนักการศึกษาหลายคนได้ทำการทดลอง ค้นคว้า และวิจัยแล้ว พบว่า การจัดเด็กเป็นกลุ่มในการเรียนการสอนนั้นเกิดประโยชน์ต่อการเรียนและการอยู่ร่วมกันของเด็กเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเด็กระดับประถมศึกษา โดยอาจจะจัดเด็กตามความสามารถ ความสนใจ หรือจัดโรงเรียนแบบไม่มีระบบชั้น (Non-Grade School) ก็ได้

3. การสอนซ่อมเสริม (Remedial Teaching) เป็นการสอนที่ช่วยแก้ไขส่งเสริมให้เด็ก เป็นรายบุคคล หรือกลุ่มเล็กให้เรียนได้ดีขึ้น ส่วนมากมักเป็นการมุ่งที่จะช่วยเหลือเด็กที่เรียนอ่อน หรือมีปัญหาในการเรียนโดยเฉพาะเพื่อช่วยให้เด็กสามารถเรียนทันคนอื่นได้

4. การสอนเฉพาะราย (Individualized Instruction) เพราะเด็กแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้ไม่เหมือนกัน แต่ละคนมีแบบอย่างและแนวความคิด

แตกต่างกัน มีการแสดงออกแตกต่างกัน แม้จะได้รับสิ่งเร้าเหมือนกันก็ตาม ดังนั้น ครูจึงต้องพยายามจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้เป็นไปตามความต้องการของ ความแตกต่างระหว่างบุคคล ให้แต่ละคนได้เรียนโดยอิสระ

5. บทเรียนสำเร็จรูป (Programmed Instruction) เป็นบทเรียน ที่จัดทำสำเร็จวางไว้เป็นขั้น ๆ สำหรับผู้เรียนปฏิบัติตามคำสั่งที่กำหนดไว้ ในแต่ละ ตอน จัดเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเอง ตาม ความสามารถของตนเอง ซึ่งการจัดทำแบบเรียนแบบนี้ต้องสร้างด้วยความละเอียด รอบคอบ โดยอาศัยพื้นฐานการค้นคว้า วิจัยในค่านสรีรวิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา และสภาพแวดล้อมของกลุ่มเด็กที่จะเรียนบทเรียนต้องจัดตามลำดับขั้น ส่วนที่เรียน ก่อนจะเป็นพื้นฐานในการเรียนขั้นต่อไป จึงจะถือว่าเป็นไปตามหลักการเรียนรู้ที่ ถูกต้อง

6. การสอนเป็นคณะ (Team Teaching) หมายถึง การจัดให้ ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ได้วางแผนร่วมกันที่จะปรับปรุงการเรียนการสอน โดยมุ่งใช้ ประโยชน์จากความถนัด และความสามารถพิเศษของครูแต่ละคนให้เป็นประโยชน์ ต่อการเรียนของผู้เรียนอย่างเต็มที่ นักเรียนอาจจะจัดตามกลุ่มอายุ ชั้นเรียนหรือ ความความสามารถก็ได้ คณะครูก็ไม่ควรเกิน 5 - 7 คน อาคารเรียนอาจจะ เป็น ห้องประชุม ห้องสมุด ห้องนันทนาการก็ได้

7. การเลื่อนชั้นโดยอัตโนมัติ (Automatic Promotion) เป็นการแก้ปัญหา การสอนตกซ้ำชั้นของเด็ก โดยให้เด็กเลื่อนชั้นไปเลยในบางปี และมีการสอบปลายปีในบางชั้น ซึ่งโครงการนี้กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2505 จนถึงปัจจุบัน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2524 : 187 - 190) ได้กล่าวถึงการจัด การเรียนการสอนว่าต้องมีองค์ประกอบ 3 ส่วนคือ

1. ครูต้องกำหนดวัตถุประสงค์ในการสอนเสียก่อน โดยกำหนดออกมาเป็น เชิงพฤติกรรมว่า จะให้นักเรียนบรรลุพฤติกรรมภายใต้เงื่อนไข(ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร และเกณฑ์(เท่าไร) ในลักษณะใด ระดับใด กล่าวคือระดับความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ หรือการประเมินคุณค่า

2. เมื่อกำหนดวัตถุประสงค์แล้ว ครูก็ต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์นั้น ด้วยการจัดหาสื่อการเรียนและวิธีการในรูปแบบต่าง ๆ โดยถือหลักว่า ครูจะไม่ให้นักเรียนทำกิจกรรมใด ๆ โดยที่ไม่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

3. เมื่อนักเรียนได้ประกอบกิจกรรมการเรียนรู้แล้ว ครูก็ต้องประเมินผลตามพฤติกรรม เงื่อนไข และเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์

นอกจากนั้น ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ยังกล่าวอีกว่า การจัดการเรียนการสอนควร เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ก้าวหน้าไปตามความสามารถ ความสนใจ และความพร้อมของนักเรียน แต่ละคน โดยจัดการสอนตามอัธยาศัยไม่บังคับนักเรียนให้เรียนแต่เตรียมสื่อการเรียนให้นักเรียนได้ก้าวหน้าไปข้างหน้าด้วยตัวนักเรียนเอง ไม่กำหนดระเบียบวินัย แต่ให้นักเรียนช่วยกันกำหนดระเบียบข้อบังคับและบทลงโทษเอง ครูมีหน้าที่เป็นผู้แนะนำมากกว่าที่จะบอกแบบกรอกความรู้ให้แก่ผู้เรียน และจัดบรรยากาศ การเรียนแบบมีอิสระเสรีมากที่สุด ครูเป็นกันเองกับนักเรียนและคอยช่วยเหลือกันเหมือนพี่ ๆ น้อง ๆ

3. อุปกรณ์การศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา

กรมสามัญศึกษา (2522 : 42 - 43) ได้ให้ข้อพิจารณาเกณฑ์มาตรฐานเกี่ยวกับอุปกรณ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. การบำรุงรักษาเป็นอย่างดี
2. การจัดอุปกรณ์ที่มีอยู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย
3. ระบบการเก็บที่สะดวกแก่การใช้สอย
4. ทะเบียนอุปกรณ์ที่เป็นปัจจุบัน
5. เจ้าหน้าที่รับผิดชอบและดูแล
6. สภาพอุปกรณ์ที่มีอยู่ไม่ชำรุด

สุชาติ โสมประยูร (2514 : 51 - 52) กล่าวถึงอุปกรณ์การศึกษา
 ในโรงเรียนประถมศึกษาว่า นอกจากอุปกรณ์ทางการศึกษาแล้ว เครื่องอำนวยความสะดวก
 สะดวกอื่น ๆ ในโรงเรียน เช่น น้ำดื่ม น้ำใช้ ก็เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่โรงเรียน
 จะต้องจัดให้มีขึ้น โรงเรียนจะต้องจัดหาน้ำสะอาดไว้ให้นักเรียนและครูได้ดื่ม ได้ใช้
 และโรงเรียนต้องจัดเตรียมภาชนะบางอย่างไว้ด้วย เช่น อ่างล้างหน้า อ่างล้างมือ
 ตุ่มน้ำหรือถังน้ำ มีชั้นหรือกระป๋องสำหรับตักน้ำไว้ด้วย เพราะฉะนั้นโรงเรียนจะต้อง
 จัดให้มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เหล่านี้ให้พร้อม เพราะเป็นสิ่งทีห้ครูและ
 นักเรียนจะต้องใช้ประจำทุกวัน

วิจิตร ภักดีรัตน์ (2525 : 159) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับอุปกรณ์
 การศึกษาว่า คือ หลักสูตรที่สนองความต้องการของชุมชนด้านอาชีพ และหลักสูตร
 ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้และทักษะจากแหล่งวิทยาการต่าง ๆ
 ได้ในโรงเรียนประถมศึกษาได้ มีการศึกษาค้นคว้า และพัฒนาระบบและวิธีการนำ
 วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการสอนมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนรู้ของนักเรียน
 มากขึ้นโดยลำดับ ด้วยการจัดสภาพการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยให้นักเรียนร่วม
 กิจกรรม ลงมือปฏิบัติ มีประสบการณ์ที่เป็นความสำเร็จ และสามารถเลือกเรียนได้
 ตามความสนใจ และความสามารถของตน

ภิญโญ สาธร (2526 : 260) ให้ความเห็นเกี่ยวกับอุปกรณ์การ
 ศึกษาไว้ว่า โรงเรียนในปัจจุบันนี้ มีหน้าที่ซึ่งจะต้องรับผิดชอบเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือ
 การเลือกและการหาอุปกรณ์การศึกษามาให้ครูและนักเรียนใช้ประกอบการเรียนการสอน
 การเลือกใช้อุปกรณ์การศึกษาในปัจจุบันกลายเป็นศาสตร์อย่างหนึ่งเรียกว่า โสตทัศนศึกษา
 (Audiovisual Education) อุปกรณ์การศึกษา หมายถึง วัสดุทุกชนิดที่นำมาใช้
 ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่นแบบ
 เรียนหนังสืออ่านประกอบ รูปภาพ แผนที่ ลูกโลก แผนที่ ภูมิ รูปหุ่นเหมือนของจริง
 (Models) วิดีโอ โทรทัศน์ เครื่องอัด และเครื่องขยายเสียง ในวงการโสตทัศนศึกษา
 ลงความเห็นว่า การเรียนรู้ของนักเรียนโดยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ

อย่างมีความมุ่งหมาย โดยแน่นอนเป็นวิธีการที่ดีที่สุด นักเรียนจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด โดยการได้ลงมือทำจริง ๆ หรือได้เห็น ได้ยิน ได้จับถือ ได้คิด ได้พูดอย่างจริง ๆ ที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง (Direct and Purposeful Experience)
เป็นการเรียนรู้ที่ได้ผลดีที่สุด

4. บริเวณที่ตั้งและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษา

ไรดา (Reida 1962 : 7 - 10) ได้เสนอแนะเกี่ยวกับที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนประถมศึกษาไว้ว่า

1. ที่ตั้งของโรงเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งในด้านการใช้ประโยชน์ทางการศึกษาในปัจจุบัน และทั้งการที่จะขยายอาคารเรียนต่อไปในอนาคตด้วย ที่ตั้งของโรงเรียนที่ดีควรมีทั้งสนาม ที่จอดรถ ทางรถยนต์ ทางเดิน ที่พักผ่อนหย่อนใจ และสถานที่พอใจจะใช้ประโยชน์อื่น ๆ ได้ด้วย ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนที่นักเรียนสามารถไปมาได้สะดวก

2. ในด้านความปลอดภัย ที่ตั้งของโรงเรียนควรตั้งอยู่ห่างจากสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น เสียง กลิ่น ทางรถไฟ หรือถนนใหญ่ สนามบิน โรงงานอุตสาหกรรม คลังสินค้า เป็นต้น

3. สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ควรมีสิ่งที่ทำให้นักเรียนเกิดความประทับใจ และภาคภูมิใจต่อโรงเรียนของเขา เช่นมีทิวทัศน์สวยงาม มีต้นไม้หรือพุ่มไม้ และสนามหญ้าที่สวยงาม มีรั้วรอบขอบชิด ดินควรเป็นดินทรายที่น้ำไหลซึมได้ง่าย ไม่มีอิฐ หรือหินที่เป็นอันตรายต่อนักเรียน

สุชาติ โสภประยูร (2514 : 26 - 28) มีความเห็นเกี่ยวกับบริเวณที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมว่า

1. โรงเรียนควรเลือกตั้งอยู่ในทำเลซึ่งเป็นย่านกลาง ไม่ควรห่างจากย่านชุมชนเกินครึ่งกิโลเมตร มีการคมนาคมหรือการสัญจรไปมาสะดวก

2. โรงเรียนไม่ควรตั้งอยู่ติดถนน หรือทางรถไฟ เพราะนอกจากจะทำให้มีเสียงรบกวนประสาทแล้ว ยังอาจเกิดอันตรายแก่เด็กได้โดยง่ายอีกด้วย

3. โรงเรียนไม่ควรตั้งอยู่ใกล้โรงงาน หรือโรงมหรสพ เพราะอาจมีเสียงรบกวนประสาท หรือสิ่งรบกวนต่าง ๆ เช่น กลิ่น ฝุ่นละออง เขม่าควัน และก๊าซที่เป็นพิษต่อร่างกาย เป็นต้น

4. โรงเรียนไม่ควรตั้งอยู่ใกล้แหล่งโสโครกและสิ่งกลิ่นเหม็นรบกวน เช่น โรงหมัก โรงงานโม้แป้ง โรงงานฟอกหนัง ป่าช้าหรือสุสาน และที่รวมของกองขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล

5. โรงเรียนไม่ควรตั้งอยู่ใกล้แหล่งอบายมุขต่าง ๆ เช่น โรงแรม บาร์ สถานโบลิ่ง อาบอบนวด แหล่งมั่วสุมการพนัน แหล่งโสเภณี เพราะสถานที่เหล่านี้ไม่เหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้ของเด็ก อาจเป็นเหตุให้เด็กไม่ตั้งใจเรียน พาลเกเร และเสียนคนไ้กาย

6. โรงเรียนควรมีรั้วรอบขอบชิด แสดงขอบเขตของโรงเรียนไว้อย่างแน่นอน เพื่อป้องกันสัตว์หรือสิ่งรบกวนอื่น ๆ เข้าไปพลุกพล่าน เพราะนอกจากจะเป็นการทำลายสมาธิ หรือความตั้งใจเรียนของเด็กแล้ว อาจเป็นภัยต่อสวัสดิภาพของเด็กอีกด้วย

7. ตั้งอยู่ในที่ที่อากาศปลอดโปร่ง และบริสุทธิ์ ตั้งอยู่กลางแจ้ง ซึ่งอากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่มีสิ่งอื่นกีดขวางทิศทางลม

5. อาคารสถานที่โรงเรียนประถมศึกษา

โคแนนท์ (Conant 1967 : 7) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับอาคารเรียนว่า อาคารเรียนควรจะได้ใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ปลอดภัยและสิ่งศุคใจสามารถเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับโปรแกรมการเรียนได้ อาคารที่สร้างควรให้เหมาะสมกับโปรแกรมการสอน การบริหาร และให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน ควรมีที่ทำงานของครู ห้องวัสดุอุปกรณ์ ห้องทำงาน ห้องสมุดสำหรับครู

โทมัส (Thomas 1968 : 79) ได้กล่าวถึงการสร้างอาคารเรียนที่ถูกหลักการศึกษว่า อาคารเรียนควรออกแบบให้สิ่งศุคใจ และปลอดภัย สามารถ

ยืดหยุ่นปรับให้เข้ากับหลักสูตร และกิจกรรมที่จัดขึ้นในโรงเรียน การก่อสร้างควรให้สอดคล้องกับมาตรฐานสุขภาพ มีความทนทาน สามารถดัดแปลงได้และง่ายต่อการดูแลรักษาอย่างประหยัด

แมคเคลอकिन (McClurkin 1964 : 4) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับอาคารเรียน สอดคล้องกับโทมัส (Thomas) ว่าต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ความเหมาะสมต่อความต้องการทางการศึกษา (Adaptation to Education need)
2. ความปลอดภัย (Safety)
3. สุขลักษณะ (Healthfulness)
4. ความสามารถขยายตัว (Expansibility)
5. ความสามารถยืดหยุ่น (Flexibility)
6. ความสะดวก (Convenience)
7. ความทนทาน (Durability)
8. ความงามที่สมบูรณ์ (Aesthetic fitness)
9. ความประหยัด (Economy)

แมคเคลอकिनให้ความเห็นว่า ห้องเรียนไม่ควรมีความกว้างขวางแน่นอนตายตัวเท่ากันทุกห้อง ควรมีพื้นที่กว้างพอที่จะสอนนักเรียนกลุ่มใหญ่ให้ได้ ประสิทธิภาพเท่ากับกลุ่มเล็ก ๆ ได้

ภิญโญ สาร (2525 : 332) มีความเห็นเกี่ยวกับลักษณะอาคารสถานที่ของโรงเรียนประถมศึกษาที่ดีไว้ดังนี้

1. ประโยชน์ใช้สอย (Functional) อาคารสถานที่ของโรงเรียนประถมศึกษาต้องถือเอาประโยชน์ที่ใช้สอยที่เกิดผลดีกับการเรียนการสอน และความสะดวกปลอดภัย สงบสุข ร่มเย็น สำหรับนักเรียนที่ยังอยู่ในวัยเด็กเล็กเป็นสำคัญ มิใช่มุ่งแต่ความสวยงามในสายตาของครูหรือผู้ใหญ่แต่ฝ่ายเดียว
2. ดัดแปลงได้หลายอย่าง (Flexible) ไม่ว่าจะเป็นอย่างไหนก็ตาม ห้องหรือวัสดุอุปกรณ์ใด ๆ ที่เกี่ยวกับอาคาร แม้กระทั่งตัวอาคาร พยายามให้ดัดแปลง

แก้ไข เพิ่มเติมได้โดยง่าย ไม่ต้องทุบทำลาย หรือยุ่งยากแก่การเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการขยายต่อเติมอาคาร และความสะดวกของครูในการแบ่งกลุ่มนักเรียน หรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ

3. ขยายโรงเรียนได้สะดวก (Expansible) เนื่องจากพลเมืองเพิ่มขึ้นทุกวัน การหาสถานที่ตั้งโรงเรียนค่อนข้างถึงว่า ถ้าจะขยายโรงเรียน จะทำได้สะดวกเพียงใด ขยายได้รอบทิศหรือบางทิศ หรือขยายไม่ได้แน่ ๆ ในอนาคต เหล่านี้จำเป็นที่ผู้บริหารการศึกษาระดับประถมจะต้องคำนึงก่อนสร้างโรงเรียนลงไป นอกจากนี้ตัวอาคารถ้าทำเป็นช่วง ๆ พร้อมทั้งจะต่อเติมได้ทั้งในแนวนอน(Horizontal) และในแนวตั้ง (Vertical) ก็จะมีมาก

4. บรรยากาศเหมือนบ้านสำหรับเด็ก (Home like Atmosphere for children) เพดาน ฝ้าสวย ผนังสีเย็นตา พื้นห้องที่สวยงาม โถง ฝ้าสูงสวย และใช้สะดวกสำหรับเด็ก เหล่านี้ช่วยให้อาคารเรียนมีลักษณะที่น่ายุ้ยและบริเวณโรงเรียนที่ร่มรื่นคล้ายบ้านที่อบอุ่น จะช่วยให้เด็กรักโรงเรียนและอยากมาเรียน ยังมีบรรยากาศทางสังคมที่เป็นมิตรด้วยแล้วโรงเรียนจะเหมาะสมสำหรับเด็กประถมศึกษา ซึ่งเป็นวัยที่ต้องการความคุ้มครองของพ่อแม่มากที่สุด

5. ทนทานต่อการใช้งานทั้งถูกวิธีและไม่ถูกวิธี (Durable to Use and Immune of Abuse) อาคาร สถานที่ และเครื่องมือใช้สอยของโรงเรียนประถมศึกษาต้องแข็งแรง ทนเมื่อทนเท่าเด็ก ๆ ได้ เพราะเด็กอาจไม่รู้จักใช้ ไม่รู้จักรักษาเหมือนผู้ใหญ่ แม้ผู้ใหญ่จะพยายามสอนสักเพียงใดก็ตาม การที่อาคารสถานที่และอุปกรณ์แข็งแรงทนทาน ทำให้เด็กไม่ถูกคุกคาม เพราะทำของเสียหายบ่อย ๆ บรรยากาศทางสังคมและจิตใจจะดีขึ้น

6. สมบูรณ์ (Complete) โรงเรียนประถมศึกษาควรมีอาคาร สถานที่ และเครื่องมือใช้สอยที่บริบูรณ์ เช่น มีห้องสมุด ห้องพักผ่อน ห้องอาหาร สนามเด็กเล่น 2 สนาม สำหรับเด็กเล็กและเด็กโตคนละสนาม ห้องน้ำ ห้องส้วมน้ำดื่ม น้ำใช้บริบูรณ์

7. ผู้ปกครองและชาวบ้านในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่มาขอใช้อาคาร สถานที่ของโรงเรียนเป็นครั้งคราวได้สะดวก (Planned for Community Use)

อาคารสถานที่ของโรงเรียนประถมศึกษา ควรวางแผนหรือออกแบบให้ประชาชนมาใช้เป็นครั้งคราวได้ด้วย เพราะโรงเรียนควรเป็นศูนย์ประชาคม หรือเป็นศูนย์สังคม (Social Center) ของชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ หากจะมีการประชุมของประชาชนหรือชาวบ้าน เพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะขอใช้ห้องประชุมของโรงเรียนได้ในเวลาตอนเย็นหรือค่ำ หรือวันหยุดราชการและวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ชุมชนอาจมาขอใช้โรงเรียน จัดโปรแกรมต่าง ๆ เพื่อความสามัคคีกลมเกลียว และเพื่อความเจริญพัฒนาของท้องถิ่นได้สะดวก บริการภายในอาคาร เช่น ห้องนำห้องส้วม ควรจะมีสำรองให้เพียงพอสำหรับประชาชนมาใช้ในโอกาสมาประชุมหรือมาร่วมโปรแกรมต่าง ๆ ของหมู่บ้านที่จัดขึ้นในโรงเรียนได้สะดวก

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับโรงเรียนประถมศึกษา

ผลงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2526 : 15-20) ได้ทำการวิจัยและประเมินผลประสิทธิภาพของการประถมศึกษาพบว่า การจัดการประถมศึกษาของทั้งประเทศทั้งระดับประถมศึกษาตอนต้น และประถมศึกษาตอนปลายยังมีความสูญเปล่าเกิดขึ้นในระบบการศึกษาตลอดมา แต่ในระดับประถมศึกษาตอนต้นมีแนวโน้มว่าจะลดลง ในขณะที่ในระดับประถมศึกษาตอนปลายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยที่อัตราผู้สำเร็จการศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนต้นสูงกว่าประถมศึกษาตอนปลาย และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นทุกปี และพบว่าโรงเรียนราษฎร์มีความสูญเปล่าสูงสุดสำหรับระดับประถมศึกษาตอนต้น โรงเรียนประชาบาลมีความสูญเปล่าสูงสุดสำหรับระดับประถมศึกษาตอนปลาย และทุกประเภทโรงเรียนมีความสูญเปล่าในระดับประถมศึกษาตอนต้นสูงกว่าตอนปลาย เขตการศึกษาที่มีความสูญเปล่าน้อยกว่าเขตอื่นคือ เขตการศึกษา 1 และเขตการศึกษา 10 ส่วนเขตที่มีความสูญเปล่าเกิดขึ้นมากกว่าเขตอื่น คือ เขตการศึกษา 2 และ 4 ทางด้านคะแนนสัมฤทธิ์ผลรวมของโรงเรียนในอำเภอเมืองสูงกว่าอำเภออื่น ๆ สูงสุดในกรุงเทพฯ โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและเขตการศึกษา 1 ต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

โรงเรียนประถมศึกษาและเขตการศึกษา 10 ส่วนคั้งนี้ความสูญเปล่าของโรงเรียน
ประถมศึกษา ในอำเภอเมืองมีความสูญเปล่าสูงกว่าอำเภออื่น ๆ และมีความสูญเปล่า
สูงสุดในกรุงเทพฯ โรงเรียนราษฎร์และเขตการศึกษา 1 ตำสุดในภาคตะวันออกเฉียง
เฉียงเหนือ โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษาและเขตการศึกษา 10 และอีกคั้งหนึ่ง
คือ คั้งค้แนความสัมพันธ์ของโรงเรียนกับชุมชนในอำเภอเมืองค้แนต่ำกว่าอำเภอ
อื่น ๆ ค้แนสูงสุดในภาคเหนือ โรงเรียนประถมศึกษาและเขตการศึกษา 8 ตำสุดใน
กรุงเทพฯ โรงเรียนราษฎร์และเขตการศึกษา 1

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2521 : 30) ได้ศึกษาเรื่องความเสมอภาคในการ
จัดการศึกษา: ะชาบาลในจังหวัดต่าง ๆ โดยใช้ข้อมูลค้ไปนี้ประกอบการศึกษาคือ
อัตราส่วนระหว่างจำนวนนักเรียนต่อครูค้หนึ่งคน ค่าเฉลี่ยของนักเรียนในค้หนึ่งห้องเรียน
งบประมาณเพื่อใช้ค่าเงินการ (ไม่รวมเงินเดือนครู) งบประมาณเพื่อลงทุนก่อสร้างและ
อัตราส่วนระหว่างจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ต่อจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
แล้วหาค่าเฉลี่ยของค้แนมาตรฐานของข้อมูลเหล่านี้ พบว่า จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียง
เฉียงเหนือทุกจังหวัดมีค้แนมาตรฐานต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ย ส่วนจังหวัดที่มีค้แนสูงมัก
เป็นจังหวัดรอบ ๆ กรุงเทพฯ และจังหวัดที่มีทรัพยากรของจังหวัดเองสูง จึงกล่าว
ได้ว่า ในการจัดการศึกษาของรัฐ โดยเฉพาะการศึกษาระดับประถมศึกษา อันเป็นการ
ศึกษาภาคบังคับนั้น รัฐส่งเสริมสนับสนุนและจัดทรัพยากรให้แกจังหวัดที่ร่ำรวยและจังหวัด
ที่ใกล้กรุงเทพฯมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ

ทองเกียรติ สหวรรณางกูร (2524 : 64-65) ได้ศึกษาการวิเคราะห์
แนวโน้มทางการศึกษาภาคบังคับของไทย พบว่า อัตราการเลื่อนชั้นของนักเรียนใน
ระดับประถมศึกษา มีลักษณะแนวโน้มโดยทั่วไปเพิ่มขึ้น ชั้นที่มีอัตราการเลื่อนชั้นต่ำสุด
ได้แก่ ป.1, ป.2 ชั้นที่มีอัตราการเลื่อนชั้นสูงสุดได้แก่ ชั้น ป.6 อัตราการเลื่อนชั้น
ของนักเรียนโรงเรียนประชาบาลมีอัตราการเลื่อนชั้นโดยเฉลี่ยต่ำกว่าอัตราการเลื่อนชั้น
โดยส่วนรวม ส่วนอัตราการซ้ำชั้นของนักเรียนในระดับประถมศึกษา มีลักษณะเพิ่มขึ้น
และลดลงไม่แน่นอน ชั้น ป.1 มีอัตราการซ้ำชั้นโดยเฉลี่ยสูงสุด และชั้น ป.6 มี
อัตราการซ้ำชั้นโดยเฉลี่ยต่ำสุด อัตราการซ้ำชั้นของนักเรียนโรงเรียนประชาบาล

มีอัตราสูงกว่าอัตราการเข้าชั้นโดยส่วนรวม ส่วนอัตราการออกกลางคันของนักเรียนในระดับประถมศึกษา มีลักษณะแนวโน้มโดยทั่วไปลดลงเล็กน้อย ชั้น ป.1 มีการออกกลางคันสูงสุด และชั้น ป.6 มีอัตราการออกกลางคันโดยเฉลี่ยต่ำสุด โรงเรียนประชาบาลมีอัตราการออกกลางคันโดยเฉลี่ยสูงกว่าอัตราการออกกลางคันของนักเรียน ในประเภทโรงเรียนอื่น ๆ ทางด้านอัตราการคงอยู่ของนักเรียนในชั้น ป.1-ป.4 และ ป.1-ป.6 มีลักษณะแนวโน้มโดยทั่วไปเพิ่มขึ้น ส่วนอัตราการคงอยู่ของนักเรียนในชั้น ป.5-ป.6 มีแนวโน้มคงที่ อัตราการคงอยู่ของนักเรียนประชาบาลมีค่าต่ำกว่าอัตราการคงอยู่ของนักเรียนรวมทั้งประเทศ ทางด้านประสิทธิภาพทางการศึกษาของนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นมีแนวโน้มคงที่ ส่วนระดับประถมศึกษาตอนปลายลดลง และทางด้านความสูญเปล่าทางการศึกษาของนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้นมีแนวโน้มคงที่ ส่วนระดับประถมศึกษาตอนปลายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

สุโร พงษ์ทองเจริญและคณะ (2524 : 55) ได้ศึกษาปัญหาของเด็กภาคเหนือในการเรียนภาษาไทยกลาง พบว่า ในห้องเรียนครูพูดเป็นภาษาไทยกลาง มีคำอธิบายเป็นภาษาไทยเหนือแทรก และในบางครั้งครูก็พูดเป็นภาษาไทยเหนือโดยตลอด เพราะนักเรียนฟังคำอธิบายเป็นภาษาไทยกลางไม่เข้าใจ ในการพูดนักเรียนสนทนาโต้ตอบระหว่างกันด้วยภาษาไทยเหนือทั้งสิ้น ในการพูดกับครูในห้องเรียน นักเรียนบางคนและบางห้องก็ยังคงพูดเป็นภาษาไทยเหนือโดยตลอด หรือบางครั้งก็พูดภาษาไทยกลางปนกับภาษาไทยเหนือ ในด้านการเขียนนักเรียนเขียนจดหมายและเรียงความโดยใช้สำนวนภาษาไทยเหนือทั้งสิ้น

พัชรา อิงคินันท์ (2522 : 70) ศึกษาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการใช้สื่อการสอนของครูระดับประถมศึกษา พบว่า ครูจัดทำสื่อการสอนโดยวิธีให้นักเรียนหาวัสดุที่หาง่ายในห้องถัดมาแล้วให้นักเรียนช่วยกันผลิตและครูช่วยนักเรียนด้วย ครูใช้สื่อการสอนมากในกลุ่มวิชาทักษะ กลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มวิชาการงานและพื้นฐานอาชีพ กลุ่มวิชาสร้างเสริมนิสัยตามลำดับ สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่พบมากที่สุดคือ ขาดผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการผลิตและการใช้สื่อการสอน ครูไม่มีเวลาผลิตสื่อการสอนเพราะมีชั่วโมงสอนมาก ขาดแคลนงบประมาณด้านการจัดหาและผลิตสื่อการสอน สื่อการสอนในโรงเรียนมีน้อยไป

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 65) ได้สำรวจสภาพการเรียนการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในปีการศึกษา 2522 ในด้านวิธีสอนที่ครูใช้การจัดกิจกรรม การเน้นกระบวนการกลุ่ม การใช้อุปกรณ์ และการพัฒนานักเรียนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรพบว่า ในด้านวิธีสอน ครูใช้วิธีสอนแบบวิธีการอธิบายประกอบคำถาม-ตอบ การใช้กระบวนการกลุ่มส่วนใหญ่ยังไม่เน้นหนัก มักจะเน้นไปทางการทำงานเป็นรายบุคคลมากกว่ากระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม การใช้อุปกรณ์ครูเป็นผู้ใช้เอง เป็นส่วนใหญ่ นักเรียนไม่ค่อยมีส่วนร่วม ส่วนในด้านการพัฒนานักเรียนพบว่า นักเรียนมีความรับผิดชอบ มีวินัยในตนเองและมีความอบอุ่น มีระเบียบ ในขณะที่ทำงานในห้องเรียน

วรรณดี มาลาพอง (2523 : 50) ได้ศึกษาการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 กับครูผู้สอนในเขตจังหวัดเชียงใหม่และแม่ฮ่องสอน พบว่า ปัญหาทางด้านการเรียนการสอนที่สำคัญคือ ด้านสื่อการสอน ไม่มี หรือมีก็ไม่เพียงพอ เนื่องจากไม่มีงบประมาณจัดทำหรือซื้อ

สุทิน นิมโณม (2523 : 71) ได้ศึกษาความต้องการฝึกอบรมวิชาชีพของเด็กวัยเรียนในระดับประถมศึกษา เขตกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันตกและจังหวัดสมุทรปราการ เพื่อศึกษาความต้องการในวิชาชีพต่าง ๆ ที่จะฝึกอบรม หลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้ว อันจะเป็นแนวทางในการจัดทำโครงการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่าวิชาที่เด็กต้องการฝึกอบรมมากที่สุดคือ ตัดเสื้อ ตัดผม ตัดผม รองลงมาเป็นการฝึกอบรมวิชาช่างต่าง ๆ ส่วนวิธีสอนส่วนใหญ่ต้องการสอนแบบสาธิตและให้มีการปฏิบัติตาม

สุทธศรี ศรี (2523 : 80) ได้สำรวจความต้องการสื่อการสอนของครูประถมศึกษาในจังหวัดนนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ ทั้งในเขตตัวเมืองและเขตชนบทจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้ที่ใช้หลักสูตร คือ ครู ครูใหญ่ ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดและหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอ พบว่าในด้านการผลิตและใช้สื่อการสอนครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ผลิตสื่อการสอนในกลุ่มวิชาประสบการณ์ชีวิตมากที่สุด รองลงมาคือ วิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ ศิลปศึกษา งานประดิษฐ์ งานช่าง คนตรี นาฏศิลป์และ

กิจกรรมสร้างนิสัยวิชาที่ใช้สื่อการสอนมากที่สุดในการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 คือ วิชาภาษาไทย รองลงมาคือ คณิตศาสตร์ ประสบการณ์ชีวิต ศิลปะศึกษา งานประดิษฐ์ งานช่าง คนตรี นาฏศิลป์ที่ใช้น้อยคือ กลุ่มกิจกรรมสร้างเสริมนิสัย สื่อการสอนที่ครูโรงเรียนในเมืองนำมาใช้ประกอบการสอนส่วนใหญ่ได้จากหน่วยราชการ สถาบันองค์การหรือมูลนิธิ รองลงมาคือ ผลิตขึ้นเอง ซึ่งช่วยเงินส่วนตัว ด้วยเงินงบประมาณนักเรียนร่วมกันผลิต สำหรับครูชนบทได้สื่อการสอนจากการผลิตขึ้นเองมากที่สุด นอกจากนี้ผลวิจัยยังพบว่าครูใหญ่หรือครูช่วยครูใหญ่ส่วนมากเคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการใช้สื่อการสอนมาแล้วและยังเคยได้รับการศึกษาเกี่ยวกับ "โสตทัศนูปกรณ์" อีกด้วย

สมศักดิ์ วสุนันต์ (2522 : 59) ศึกษาการใช้หลักสูตรประถมศึกษาในจังหวัดชลบุรี พบปัญหาในด้านการเรียนการสอน คือ ครูประสบปัญหาในด้านการใช้วิธีสอนแบบต่าง ๆ ปัญหาการสอนให้ทันเวลาตามตารางสอน ต้องการความช่วยเหลือในเรื่องการสอนวิชาคณิตศาสตร์มากที่สุด รองลงมาเป็นวิชาภาษาไทย ปัญหาด้านการวัดและประเมินผล ครูประมาณร้อยละ 50 เท่านั้น ที่มีความเข้าใจดีในเรื่องนี้ โดยเฉพาะการเขียนข้อสอบตามจุดประสงค์ส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจ ครูส่วนใหญ่ให้ทัศนะว่าหลักสูตรใหม่ไม่ล้มเหลว เนื่องจากมีหลักเกณฑ์ดี ถ้ามีครูที่มีความเข้าใจและอุทิศเวลาทำงานให้รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผล

วรรณาทองนุ้ย (2522 : 70) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ปัญหาของนักเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครสวรรค์พบว่า นักเรียนในระดับประถมศึกษาศึกษามีปัญหา 6 ด้าน ตามลำดับความสำคัญคือ

1. ปัญหาด้านสังคม
2. ปัญหาด้านความต้องการและการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น
3. ปัญหาด้านสุขภาพอนามัย
4. ปัญหาด้านการเรียนและความสามารถทางสติปัญญา
5. ปัญหาด้านบุคลิกภาพ
6. ปัญหาด้านครอบครัว

กิตติศักดิ์ เปรมสุข (2524 : 62) ได้ศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการในการใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 ของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตาก พบว่า มีปัญหามากในเรื่องการขาดแคลนเงินงบประมาณของโรงเรียนที่จะจัดซื้อแบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบ ได้รับแจกแบบเรียนและวัสดุอุปกรณ์ล่าช้าและไม่เพียงพอ ด้านการปรับปรุงการเรียนการสอนพบว่าไม่มีปัญหาทางด้านกรวัดผลและประเมินผล พบว่ามีปัญหาในเรื่องขาดอุปกรณ์ที่จะจัดทำแบบฝึกหัดและขอทดสอบส่วนที่เกี่ยวข้องกับขนาดโรงเรียน พบว่า การจัดการเรียนการสอน การปรับปรุงการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผลผู้บริหารโรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหามากกว่าผู้บริหารโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่

สุจินต์ พรหมยก (2524 : 57-58) ได้ศึกษาพฤติกรรมทางการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในเขตการศึกษา 2 พบว่าผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาแสดงพฤติกรรมทางการบริหาร โดยส่วนรวม พฤติกรรมทางการบริหารด้านบุคลากรและด้านวิชาการอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทางการบริหารด้านบุคลากรกับด้านวิชาการแล้ว ผู้บริหารแสดงพฤติกรรมทางการบริหารด้านบุคลากรมากกว่าการบริหารด้านวิชาการ และคิดว่าตนเองมีอำนาจในการบริหารด้านบุคลากรในเรื่องต่อไปนี้

1. การพิจารณาความดีความชอบความเป็นธรรมแก่บุคคลทุกฝ่าย
2. การให้กำลังใจในการทำงานแก่บุคลากรในโรงเรียน
3. การจัดให้มีสวัสดิการช่วยเหลือบุคลากรในโรงเรียน
4. การมีความเป็นกันเองกับบุคลากรในโรงเรียน
5. การเปิดโอกาสให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายต่าง ๆ ของโรงเรียน
6. การจัดให้มีการประชุมระหว่างครูกับผู้นปกครอง
7. การจัดให้มีการประชุมบุคลากรในโรงเรียน
8. การจัดให้มีการประชุมนักเรียน
9. การเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าพบเป็นการส่วนตัว

10. การเปิดโอกาสให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์
โรงเรียน

11. การรับฟังความคิดเห็นของผูกร่วมงานและให้คำปรึกษาแก่ผูกร่วมงาน
12. การเปิดโอกาสให้ผูกร่วมงานเข้าพบอย่างเป็นกันเอง
13. การจัดสรรงานที่เหมาะสมให้แก่บุคลากรในโรงเรียน
14. การจัดให้มีคณะกรรมการรับผิดชอบการจ่ายเงินและให้คณะครูมี

ส่วนรับรู

15. การประชุมพิเศษแนะนำครูบรรจุใหม่ให้เข้าใจและรู้จักใช้หลักสูตร
ประมวลการสอน โครงการสอน

16. การมอบหมายงานให้แก่บุคลากรในโรงเรียนตามหน้าที่และความสามารถ
17. การวางแผนร่วมกับบุคลากรเกี่ยวกับการเรียนการสอน
18. การสนับสนุนให้ครูได้ไปเยี่ยมบ้านของนักเรียน ให้คำแนะนำแก่นักเรียนและผู้ปกครอง

ฉวีวรรณ กীরติกร (2522 : 60) ได้ทำการศึกษาวิจัยความพร้อมของเด็กไทยในระดับประถมศึกษา เกี่ยวกับการเรียน การงานและพื้นฐานอาชีพ กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 อายุระหว่าง 5-9 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา องค์การบริหารส่วนจังหวัดและเทศบาลจากทุกภาคของประเทศ ผลวิจัยพบว่า เด็กส่วนมากทั้งชายและหญิง (ร้อยละ 90) มีสายตาคัด จำแนกสิ่งเหมือนได้ถูกต้อง แต่ยังขาดทักษะและความพร้อมอยู่มากในด้านการบังคับมือ เด็กอายุ 8 ปีขึ้นไปสามารถบังคับมือได้ถูกต้องและแม่นยำ เด็กสามารถนำประสบการณ์ที่ได้รับจากทางบ้านมาช่วยในการเรียน เช่น ภาคทฤษฎี งานบ้านและภาคปฏิบัติ เด็กหญิงให้ความสนใจต่องานบ้านมากที่สุด ส่วนงานเกษตรเด็กชายให้ความสนใจมากที่สุด สำหรับงานประดิษฐ์และงานช่าง ทั้งชายและหญิงให้ความสนใจมากพอ ๆ กัน

มีลินทร์ สำเภาเงิน (2523 : 73) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนจากการประเมินผลหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503

กับ พ.ศ.2521 เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมเชิงจริยธรรม 7 ประการคือ ความมีวินัย ความขยันหมั่นเพียร การให้ความร่วมมือ การช่วยตัวเอง การเสียสละความซื่อสัตย์ และความมีน้ำใจนักกีฬา ระหว่างการใช้หลักสูตรเก่าและหลักสูตรใหม่ในโรงเรียน ทดลอง ผลวิจัยพบว่านักเรียนในโรงเรียนทดลองมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมทั้ง 7 ด้าน ค่อนข้างข้างต้น ไม่สูงกว่านักเรียนในโรงเรียนควบคุมที่ใช้หลักสูตรเก่า ทั้งการวิจัย ภาคสนามและการศึกษาเฉพาะกรณี จากการวิจัยภาคสนามพบว่าพฤติกรรมทำให้ ความร่วมมือและความซื่อสัตย์แตกต่างกันระหว่างนักเรียนในโรงเรียนทดลองและ โรงเรียนควบคุม นอกจากนี้พบว่าพฤติกรรมทำให้ความร่วมมือมีความสัมพันธ์กับเหตุผล เชิงจริยธรรม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พฤติกรรมความซื่อสัตย์มีความสัมพันธ์กับ การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย

เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาของชาติ

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : คำนำ-25) ได้กำหนด เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2510 มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เจ้าหน้าที่การศึกษาใช้เป็นแนวปฏิบัติในการบริหาร การนิเทศการศึกษาและการ ปรับปรุงโรงเรียนประถมศึกษา ต่อมาในปี พ.ศ.2517 ได้มีการแก้ไขปรับปรุงเกณฑ์ ฉบับแรก ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม ความก้าวหน้า ทางวิทยาการ และความเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนประถมศึกษาในขณะนั้น นับเป็น เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ฉบับที่ 2 พ.ศ.2517 และประกาศใช้ตั้งแต่ ปีการศึกษา 2518 เป็นต้นมา ต่อมาเนื่องจากได้มีการประกาศใช้หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2521 ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียน ระดับประถมศึกษา พ.ศ.2520 ก็ทั้งได้มีความเคลื่อนไหวด้านอื่น ๆ หลายประการ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวิชาการ ดังนั้นการกำหนดมาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา จึงควรจะได้รับการแก้ไขปรับปรุงอีกครั้งหนึ่งให้เหมาะสมกับสภาวะการณปัจจุบัน กรมสามัญศึกษาจึงได้จัดให้มีการประชุมสัมมนาแก้ไขปรับปรุงเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียน ประถมศึกษา ฉบับที่ 2 พ.ศ.2517 ขึ้นเมื่อวันที่ 4-8 กันยายน พ.ศ. 2521

เพื่อรวบรวมความคิดเห็นจากคณะกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานต่าง ๆ มาพิจารณาจัดเป็นเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2522
 เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาฉบับนี้ ได้จัดไว้เป็น 4 หมวดใหญ่ ๆ คงเดิม
 คือ หมวดอาคารสถานที่และอุปกรณ์ หมวดการบริหารโรงเรียน หมวดการเรียน
 การสอน และหมวดความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชน แต่มีเนื้อหาสาระรายละเอียด
 ค่อนข้างกว้างมากขึ้น เพื่อบังคับให้โรงเรียนประถมศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประ
 ศึกษานำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลตามเจตนารมณ์ของกระทรวงศึกษาธิการดังกล่าวข้างต้น

เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 4 หมวดใหญ่นั้น มีข้อกระทรวงรวม
 ทั้งสิ้น 191 ข้อกระทรวงดังนี้

- ก. หมวดอาคารสถานที่และอุปกรณ์มีจำนวน 49 ข้อกระทรวง โดยแบ่งออกเป็น
 1. ที่ตั้งและบริเวณโรงเรียน
 2. อาคารเรียนและอาคารประกอบ
 3. ห้องเรียนและห้องพิเศษ
 4. อุปกรณ์
- ข. หมวดการบริหารโรงเรียนมีจำนวน 57 ข้อกระทรวงโดยแบ่งออกเป็น
 1. การบริหารทั่วไป
 2. การบริหารบุคคล
 3. การบริหารกิจการนักเรียน
 4. การบริหารอาคารสถานที่
 5. การบริหารงานธุรการ การเงินและพัสดุ
 6. การบริการ
- ค. หมวดการเรียนการสอน มีจำนวน 78 ข้อกระทรวงโดยแบ่งออกเป็น
 1. เวลาเรียน
 2. สื่อการเรียน
 3. การเรียนการสอนทั่วไป
 4. การเรียนการสอนกลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู

5. การเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
6. การเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย
7. การเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ
8. การประเมินผลการเรียน
9. การช่วยเหลือนักเรียนที่เรียนช้าและส่งเสริมนักเรียนที่เรียนดี

ง. หมวดความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชน มีจำนวน 7 ข้อกระทรวง
โดยแบ่งออกเป็น

1. การจัดแผนปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนประจำปี
2. การจัดประชุมผู้ปกครองนักเรียนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
3. การจัดให้มีคณะกรรมการเพื่อพัฒนาโรงเรียน ประกอบด้วยครู
ผู้ปกครอง และบุคคลสำคัญในท้องถิ่น
4. การจัดให้มีกิจกรรมร่วมกับชุมชน
5. การจัดให้มีกิจกรรมร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ
6. การจัดให้มีกิจกรรมช่วยเหลือดูแลสถาบันทางศาสนา หรือจัดพิธีกรรม

ในวันสำคัญทางศาสนา

7. การจัดให้มีความสัมพันธ์อันดีกับศิษย์เก่า

เกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาระดับท้องถิ่น

ในการบริหารการศึกษาของประเทศไทย ได้แบ่งเขตการศึกษาออกเป็น
12 เขต ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในระดับประถมศึกษา แต่ละเขตได้ใช้
เกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดจากส่วนกลางมาประเมินมาตรฐานโรงเรียนของตนเองทั้งสิ้น
แต่ยกเว้นเพียงเขตการศึกษาเดียวเท่านั้น คือเขตการศึกษา 1 จังหวัดนครปฐม ที่มี
เกณฑ์ประเมินมาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษาเป็นของตนเอง โดยทำเป็นลักษณะ
โครงการ ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ 3-5 ปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525
เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการดังนี้

1. เพื่อดำเนินการปรับปรุงส่งเสริมการบริหารโรงเรียน ให้ถึงเกณฑ์
มาตรฐานที่กำหนดไว้ทุกหมวด

2. เพื่อปรับปรุงการบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย
3. เพื่อเป็นการพัฒนาโรงเรียนและสร้างความสำเร็จของงานแก่นักเรียน
4. เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของโรงเรียนแห่งอื่น
5. เพื่อเป็นผู้บริหารการศึกษาและศึกษานิเทศก์ได้มีโอกาสช่วยเหลือโรงเรียน

โดยใกล้ชิดมากขึ้น

การแบ่งหมวดเพื่อประเมินโรงเรียนประเภทศึกษาของเขตการศึกษา 1 ได้แบ่งหมวดต่าง ๆ ออกเป็น 6 หมวด มีข้อกระทงทั้งสิ้น 124 รายการดังนี้

หมวดที่ 1 หมวดวิชาการ มี 24 รายการ โดยแบ่งออกเป็น

- 1.1 การปฏิบัติงานของผู้เกี่ยวข้องทางด้านวิชาการ
- 1.2 การนิเทศงานวิชาการในโรงเรียน
- 1.3 การจัดบริการด้านเอกสารหลักสูตรและวัสดุหลักสูตร

แก่โรงเรียน

- 1.4 การจัดการเรียนการสอนสอดคล้องตามเจตนารมณ์ของ

หลักสูตร

- 1.5 การจัดระบบการวัดผลและประเมินผลการเรียนให้เป็นไป

อย่างมีประสิทธิภาพ

- 1.6 การจัดทำสถิติการวัดผลและประเมินผล

หมวดที่ 2 หมวดงานธุรการ การเงิน และพัสดุ มี 29 รายการ โดยแบ่งเป็น

- 2.1 การจัดทำงานธุรการเกี่ยวกับเอกสารต่าง ๆ
- 2.2 การจัดทำเอกสารการเงิน
- 2.3 ความรู้ทางด้านการเงินของเจ้าหน้าที่การเงินของ

โรงเรียน

- 2.4 การวางมาตรการในการจัดซื้อวัสดุ ครุภัณฑ์และจัดจ้าง

อย่างเป็นระเบียบ และประหยัด

- 2.5 การให้บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการ

ใช้จ่ายและควบคุมการเงิน

2.6 การตรวจสอบหลักฐานภายในของโรงเรียนเกี่ยวกับการเงิน
เป็นประจำ

2.7 การจัดทำทะเบียนและหลักฐานต่าง ๆ เกี่ยวกับวัสดุ ครุภัณฑ์

2.8 การจัดให้มีการซ่อมแซม บำรุงรักษาวัสดุ ครุภัณฑ์ เป็นประจำ

หมวดที่ 3 หมวดอาคารสถานที่ มี 17 รายการ โดยแบ่งออกเป็น

3.1 ลักษณะที่ตั้งและบริเวณโรงเรียน

3.2 อาคารเรียน, ห้องเรียน และอาคารประกอบ

3.3 ความสะอาดเรียบร้อยของอาคารและบริเวณโรงเรียน

3.4 มาตรการในการดูแลรักษาความปลอดภัยของอาคารสถานที่

หรือสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ของโรงเรียน

หมวดที่ 4 หมวดการบริหารงานบุคคลและบริการ มี 20 รายการ โดยแบ่ง

ออกเป็น

4.1 ด้านการปกครองให้เด็กมีวินัยและหน้าที่ของตนต่อโรงเรียนและชุมชน

4.2 จำนวนบุคลากรในโรงเรียนจัดให้มีอย่างเพียงพอ

4.3 มีการติดตามผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียน

4.4 การบริการสิ่งที่จำเป็นแก่ครูและนักเรียนตลอดจนภารโรงใน

โรงเรียน

4.5 การจัดบริการห้องสมุด

4.6 การจัดบริการแนะแนว

4.7 การจัดบริการด้านความปลอดภัยต่าง ๆ แก่บุคลากรในโรงเรียน

4.8 การจัดบริการด้านสุขภาพแก่บุคลากรในโรงเรียน

4.9 การจัดบริการสื่อสารภายในและภายนอกโรงเรียน

4.10 การส่งเสริมและบำรุงขวัญบุคลากรในโรงเรียน

หมวดที่ 5 กิจกรรมและชุมชน มี 28 รายการ โดยแบ่งออกเป็น

5.1 การจัดกิจกรรมนักเรียน 10 ประเภทตามประกาศของกระทรวง

ศึกษาธิการ

5.2 การจัดกิจกรรมชุมนุมเกี่ยวกับงานอาชีพ เช่น เพาะเห็ด เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ปลูก, ทำพุด, เลี้ยงหมู, ฟ้าไข่ เป็นต้น

5.3 การจัดให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับผูปกครองนักเรียน

5.4 การจัดให้โรงเรียนมีความสัมพันธ์กับศิษย์เก่า

5.5 การจัดให้โรงเรียนมีการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน

หมวดที่ 6 กลไกในการบริหารโรงเรียน มี 6 รายการ โดยแบ่งออกเป็น

6.1 การจัดโครงสร้างสายการบริหารโรงเรียน

6.2 การวางแผนปฏิบัติงานของโรงเรียน

6.3 การจัดประเมินผลงานและปรับปรุงแผนงานของโรงเรียน

6.4 การให้ความร่วมมือของบุคลากรในโรงเรียน

ทั้งนี้ได้แบ่งคณะกรรมการรับผิดชอบออกเป็น

1. คณะกรรมการดำเนินงานระดับโรงเรียน ประกอบด้วย

-หัวหน้าสถานศึกษา

-ศึกษานิเทศก์ เขต 1

-ศึกษานิเทศก์สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ

-อาจารย์หัวหน้าหมวดต่าง ๆ

-อาจารย์ที่หัวหน้าสถานศึกษาเลือกไว้

2. คณะกรรมการดำเนินงานระดับหมวดงานต่าง ๆ

-อาจารย์หัวหน้าหมวดงาน

-อาจารย์ที่หัวหน้าสถานศึกษาเลือกไว้

เมื่อคณะกรรมการประเมินผลงานแล้ว ก็สรุปรายงานผลการดำเนินงาน พิจารณาปัญหา ข้อเสนอแนะ วิธีปรับปรุงแก้ไข และพิจารณาวางโครงการดำเนินงาน ในรอบปีการศึกษาต่อไป (สำนักงานศึกษาธิการเขต 1 2525 : 87-91)

สุมิตร คุณานุกร และคณะ (2519 : คำนำ-111) ได้สร้างเกณฑ์ ประเมินผลโรงเรียนประถมศึกษาโดยคัดแปลงหลักการและโครงสร้างของเกณฑ์

ประเมินผลโรงเรียนประถมศึกษา (Elementary School Evaluative Criteria) ของสถาบันศึกษาเพื่อการประเมินผลโรงเรียน (National study of school Evaluation) แห่งสหรัฐอเมริกา สถาบันดังกล่าวได้ทำการสำรวจความต้องการเครื่องมือในการประเมินผลโรงเรียนทั่วประเทศ และจากข้อมูลที่ได้รับปรากฏว่าเป็นที่ต้องการมาก ทั้งนี้ สุมิตร คุณานุภกร และคณะ ได้คัดแปลงเกณฑ์ประเมินของสถาบันแห่งนี้ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย โดยอาศัยหลักการดังนี้

1. เนื่องจากสภาพของโรงเรียนในประเทศไทยทั่วประเทศแตกต่างกันมาก ดังนั้นการหวังให้แต่ละโรงเรียนมีสภาพและคุณภาพเทียบเท่ามาตรฐานระดับใดระดับหนึ่ง ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยบุคคลภายนอก ย่อมเป็นความหวังที่ยากจะกลายเป็นความจริงได้
2. วัตถุประสงค์หลักของการประเมินผลโรงเรียนนั้น มิใช่เพื่อวัดว่าแต่ละโรงเรียนดีหรือด้อยกว่ามาตรฐานมากน้อยเพียงใด แต่ควรมุ่งและเน้นการพัฒนาตนเอง คือ การปรับปรุงโรงเรียนให้ดีขึ้น โดยยึดสภาพเดิมในอดีตหรือปัจจุบันเป็นหลักและปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นในอนาคต
3. คณะผู้จัดทำจึงได้สร้างเกณฑ์ขึ้นมา โดยประสงค์ให้ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง ใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินผลโรงเรียนของตนเอง โดยไม่ต้องยึดมาตรฐานใด ๆ เป็นหลัก ผลของการประเมินจะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาโรงเรียนของตนเองให้ดีขึ้น
4. คุยหลักการและวัตถุประสงค์ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นโรงเรียนทุกโรงเรียนไม่ว่าจะตั้งอยู่ที่ใด มีสภาพอย่างไร สามารถเป็นโรงเรียนที่ดีได้ ถ้ามีการพัฒนาและปรับปรุงตนเองให้สูงขึ้นกว่าระดับเดิม หลักสำคัญที่สุดคือ การประเมินเพื่อการพัฒนาแต่ละโรงเรียนตามอัตรภาพ หลักการนี้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของคณะกรรมการวางแผนพื้นฐาน เพื่อปฏิรูปการศึกษา
5. โรงเรียนประกอบด้วยบุคลากรหลายฝ่าย ความสำเร็จในการปฏิบัติการใด ๆ ย่อมต้องอาศัยความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่าย การประเมินผลโรงเรียนก็เช่นกัน ต้องอาศัยผู้บริหารโรงเรียน คณะครูและอาจารย์รวมถึงบุคคลภายนอกด้วย เช่น ศึกษานิเทศก์

เพื่อมาให้คำแนะนำ หรือศึกษานิสัยท่าทีของนักเรียนไปประเมินโรงเรียนใด โรงเรียนหนึ่งได้

6. หน้าที่หลักของโรงเรียน คือการให้บริการ เพื่อสนองความต้องการของชุมชน ไม่ว่าจะความต้องการนั้นจะเป็นทางด้านการศึกษาหรือทางสังคมก็ตาม การปฏิบัติภารกิจใด ๆ ในโรงเรียนจะมุ่งไปสู่การรับใช้ชุมชนได้ก็ต่อเมื่อโรงเรียนมีปรัชญา ความมุ่งหมาย และความผูกพันที่จะปฏิบัติเช่นนั้น

ดังนั้นสมิทร คุณานุกร และคณะ จึงได้กำหนดหมวดในการประเมินผลโรงเรียนขึ้น เพราะการประเมินผลจะช่วยให้ผู้บริหารและบุคลากรภายในโรงเรียนทราบว่า การปฏิบัติงานของตนสัมฤทธิ์ผลมากน้อยเพียงไร ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะช่วยให้การปรับปรุงโรงเรียนดำเนินไปอย่างถูกต้องทิศทางและอย่างรอบคอบ หมวดต่าง ๆ มีทั้งหมด 8 หมวด มีขอรายการทั้งสิ้น 204 รายการ ดังนี้

หมวดที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน มี 15 รายการ โดยแบ่งออกเป็น

- 1.1 ความสัมพันธ์ทั่วไประหว่างโรงเรียนกับชุมชน
 - การสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน
 - การใช้แหล่งวิทยาการของชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อโรงเรียน
 - การประชาสัมพันธ์โรงเรียน
 - การส่งเสริมให้นักเรียนมีใจรักและพัฒนาชุมชนของตน
- 1.2 บริการที่โรงเรียนให้กับชุมชน
 - โรงเรียนมีส่วนร่วมช่วยปรับปรุงความเป็นอยู่ของโรงเรียน
 - โรงเรียนให้ความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ชุมชน
 - โรงเรียนเป็นศูนย์บริการข่าวสารของชุมชน
 - โรงเรียนแนะนำเรื่องอาชีพแก่ชุมชน

หมวดที่ 2 ปรัชญา ความมุ่งหมาย และข้อผูกพัน มี 18 รายการ โดยแบ่งออกเป็น

2.1 ปรัชญา

- ปรัชญาหรือคำขวัญประจำโรงเรียน
- หลักการในการดำเนินงาน
- ปรัชญาเกี่ยวกับการสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของชุมชน

2.2 ความมุ่งหมาย

- สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่ตั้งไว้
- กำหนดขึ้นจากผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของโรงเรียน
- คำนึงถึงลักษณะพึงประสงค์ของสภาพแวดล้อมของชุมชน
- เป็นแนวทางในการประเมินผล

2.3 ขอบข่าย

- จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ปรัชญาและความมุ่งหมายบรรลุผล
- ผลิตรายใหม่คุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมาย
- ร่วมกันประเมินผลงานเป็นระยะ ๆ และหาทางปรับปรุงแก้ไข

ให้ดีขึ้น

หมวดที่ 3 โครงสร้างเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ มี 33 ข้อรายการ โดยแบ่งออกเป็น

3.1 ลักษณะการบริหารของโรงเรียน

- จัดให้มีหัวหน้าฝ่ายวิชาการเพื่อบริหารงาน
- ครุสอนชั้นป.1 ควรพิจารณาเป็นพิเศษ
- จัดให้มีกิจกรรมทางวิชาการ
- จัดให้มีการอบรม-นิเทศภายในอย่างน้อยปีละครั้ง
- มีเกณฑ์ประเมินผลของโรงเรียน

3.2 ลักษณะโครงสร้างเพื่อการเรียนในค่านักเรียน

- การจัดนักเรียนเก่ง-อ่อนคละกัน
- การรายงานพัฒนาการของเด็กให้ครูปกครองทราบ

- การขอความร่วมมือกับผู้บริหารเพื่อส่งเสริมการเรียนของเด็ก
- เน้นความก้าวหน้าของนักเรียนเองมากกว่าไปเทียบกับเด็กอื่น
- การประเมินผลพิจารณาผลการเรียนทุกด้านไม่เน้นการสอบ

อย่างเดียว

3.3 บทบาทครู

- เป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกแบบเรียน หนังสืออ่านประกอบต่างๆ
- ใช้ทรัพยากรและบุคคลในห้องเรียนให้เป็นประโยชน์ต่อการสอน
- นำผลการเรียนของเด็กมาปรับปรุงการสอน
- ใช้เทคนิคและวิธีสอนใหม่ ๆ มาใช้ในการสอน

3.4 การพัฒนาและการปรับปรุงหลักสูตร

- ครูมีส่วนร่วมในการดัดแปลงหลักสูตร
- การปรับปรุงหลักสูตรควรให้บุคคลในห้องเรียนมีส่วนร่วมด้วย
- การปรับปรุงหลักสูตรควรคำนึงถึงความต้องการของห้องเรียน

หมวดที่ 4 การเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ มี 64 ข้อรายการ โดยแบ่งออกเป็น

4.1 หลักการและลักษณะของการเรียนรู้

- คำนึงถึงพัฒนาการและการเจริญเติบโตของเด็ก
- คำนึงถึงความสนใจและความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ให้เด็กได้พัฒนาตนเองตามความเหมาะสม
- คำนึงถึงจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและของโรงเรียน
- บันทึกผลการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนเป็นระยะ

4.2 ประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละหมวดวิชา

- หมวดวิชาวิทยาศาสตร์
- หมวดวิชาคณิตศาสตร์
- หมวดวิชาภาษาอังกฤษ
- หมวดวิชาภาษาไทย
- หมวดวิชาสังคมศึกษา

- หมวดวิชาศิลปศึกษา
- หมวดวิชาพลานามัย
- หมวดวิชาหัตถศึกษา

หมวดที่ 5 บริการต่าง ๆ สำหรับนักเรียนมี 33 ข้อรายการ โดยแบ่งออกเป็น

5.1 หลักการทั่วไปของการบริการ

- การบริการต่าง ๆ มุ่งปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น
- การบริการต่าง ๆ ควรเป็นบริการต่อเนื่องสำหรับเด็กจนจบ

การศึกษา

-มีการประเมินผลการบริการต่าง ๆ เป็นประจำ

5.2 ลักษณะของการบริการแนะแนว

- ช่วยให้เด็กเข้าใจตนเองได้และช่วยตนเองได้
- เป็นบริการสำหรับเด็กทุกคน
- จัดบริการชาวสารคดีต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้แก่เด็ก
- จัดบริการแนะแนวทุกด้านและมีการติดตามผล

5.3 ลักษณะของการบริการด้านสุขภาพและอนามัย

- จัดบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพให้แก่นักเรียน
- จัดบริการตรวจสุขภาพและแจ้งผลให้ผู้ปกครองทราบทันที
- ติดตามผลการรักษาพยาบาลของเด็ก

5.4 ลักษณะของการบริการอาหารกลางวัน

- คำนึงถึงคุณภาพ ความปลอดภัย ประหยัดและสะดวก
- ฝึกมารยาทในการรับประทานอาหารร่วมกัน
- ติดต่อขอทุนอาหารกลางวัน
- ประเมินผลการดำเนินงานเป็นประจำ

5.5 ลักษณะของการบริการให้ความปลอดภัยในการเดินทางของ

นักเรียน

- มีครูเวรดูแลการไป-กลับของนักเรียน

-ขอความร่วมมือจากตำรวจ ผู้ปกครอง เพื่ออำนวยความสะดวก
ในการเดินทางของนักเรียน

หมวดที่ 6 อาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ มี 41 รายการโดยแบ่งออกเป็น

6.1 อาคารเรียน

- เป็นอาคารถาวร สะดวกต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ
- มีการบำรุงรักษา ซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่อยู่เสมอ
- อาคารถูกสุขลักษณะ

6.2 ห้องเรียน

- ขนาดพอเหมาะ สะอาดเรียบร้อย ปราศจากสิ่งรบกวน
- คำนึงถึงพัฒนาการของเด็ก

6.3 อาคารประกอบและห้องพิเศษ

- มีห้องสมุด, ห้องพยาบาล, ห้องตัดศึกษา, ห้องรับประทาน

อาหาร, เรือนเพาะชำ

6.4 บริเวณโรงเรียน

- มีความปลอดภัย มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น และมีสถานที่ให้เด็กเล่น

6.5 วัสดุอุปกรณ์ทั่วไป

- มีวัสดุตกแต่งตามควร เช่น นาฬิกา ป้ายชื่อห้อง พระบรมรูป

ฉายาลักษณ์

- มีป้ายสถิติจำนวนครู-นักเรียน, ตู้เก็บเอกสาร, เครื่องพิมพ์ดีด

- มีอุปกรณ์กีฬา-กรีฑา, เครื่องชั่งน้ำหนัก วัสดุสวนสูง

6.6 อุปกรณ์การสอน

- นำวัสดุในท้องถิ่นมาจัดทำอุปกรณ์การสอน
- มีห้องเก็บอุปกรณ์การสอน และมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบ
- ส่งเสริมให้ครูใช้และบำรุงรักษาอุปกรณ์การสอนอย่างทั่วถึง

ส่วนวิธีการประเมินของ สุมิตร คุณานุกร และคณะ ได้กำหนดวิธีการโดยให้บุคลากรในโรงเรียนทั้งฝ่ายบริหาร ข้าราชการ วิชาการและฝ่ายปฏิบัติการสอน ใช้นี้เป็นหลักในการพิจารณาโรงเรียนของตนเอง แต่ละหลักการประกอบไปด้วยคำถาม 2 คำถามคือ ระดับที่ผู้ประเมินเห็นด้วย กับหลักการและระดับของการปฏิบัติจริงในโรงเรียน แล้วเอาผลของคำถามทั้งสองแบบมาแปลความหมายรวมกันว่า ควรจะปรับปรุงแก้ไขด้านใดบ้าง หลักการสูงเกินไป ปฏิบัติจริงไม่ได้ก็เปลี่ยนแปลงแก้ไขตามผลที่ออกมา

National Study of School Evaluation (1973 : 1-105) ได้กล่าวว่า การสร้างมาตรฐานแก่โรงเรียนเป็นกระบวนการที่ทำได้ทีละน้อย เพราะนักการศึกษาจำนวนมากเชื่อว่า เรื่องการประเมินผลโรงเรียนเพื่อให้ได้มาตรฐานนั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาทางการศึกษาเท่านั้น และเชื่ออีกว่าโรงเรียนที่มีความแตกต่างกันมากอาจจะดีเท่า ๆ กันได้ โรงเรียนควรมีแบบเกณฑ์การประเมินผลของโรงเรียนอย่างน้อย 1 แบบ ซึ่งจัดขึ้นโดยคณะกรรมการของโรงเรียนที่ประกอบด้วยสมาชิกอย่างน้อย 10 คน ที่มีทั้งบุคลากรภายในโรงเรียนและบุคลากรภายนอกโรงเรียน โดยเฉพาะต้องมีผู้ปกครองของนักเรียนร่วมด้วย จึงจะถือว่าเป็นคณะกรรมการของโรงเรียนที่สมบูรณ์ ดังนั้น National Study of School Evaluation จึงได้เสนอเกณฑ์การประเมินผลโรงเรียนประถมศึกษาของเขาออกเป็น 10 หมวด

หมวดที่ 1 คู่มือการประเมินผล ประกอบด้วย

- จุดมุ่งหมายของคู่มือ
- การเขียนรายงาน
- การจัดตั้งคณะกรรมการตรวจเยี่ยม
- การวางระเบียบวาระและดำเนินการ
- งานของคณะกรรมการ
- บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจเยี่ยม
- การจัดการประเมินผลของคณะกรรมการตรวจเยี่ยม

หมวดที่ 2 โรงเรียนและชุมชน ประกอบด้วย

2.1 โรงเรียน

- ทะเบียนนักเรียน
- จำนวนนักเรียน
- การแบ่งอายุ-ระดับชั้น
- ความสามารถทางสมอง
- แบบทดสอบพื้นฐาน

2.2 ชุมชน

- สถานภาพทางการงานของครูปกครอง
- สถานภาพทางการศึกษาของครูปกครอง
- สถานที่ตั้งของโรงเรียน
- แหล่งการเงินของชุมชน
- แผนช่วยเหลือจากรัฐบาลและมูลนิธิ

หมวดที่ 3 ปรัชญา, จุดประสงค์ และข้อผูกพัน

3.1 ปรัชญา

- ความสัมพันธ์ของปรัชญาและจุดมุ่งหมาย
- คำนึงถึงความ เป็นประชาธิปไตย จริยธรรมและพื้นฐานของวัฒนธรรมตลอดจนคุณค่าของสังคม

- คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล
- ตรงกับความคาดหวังของชุมชน
- สัมพันธ์กับศูนย์กลางการศึกษาอื่นทั้งหมค
- สัมพันธ์กับสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

3.2 จุดประสงค์

- สัมพันธ์กับจุดประสงค์ทั่วไปของโรงเรียนในท้องถิ่น
- เคารพในความแตกต่างระหว่างบุคคล
- คำนึงถึงวัฒนธรรม, ความหวังและอาชีพของชุมชน

3.3 ข้อผูกพัน

- จัดกิจกรรมในหลักสูตรร่วมกัน
- จัดบริการเฉพาะ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียน
- คณะครูและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักของปรัชญาและ

จุดประสงค์

หมวดที่ 4 โครงการเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- 4.1 เกณฑ์การประเมินผล 10 รายการ
- 4.2 ลักษณะของโครงสร้างของการเรียน
 - แผนการจัดองค์การของโรงเรียน
 - เด็กนักเรียน
 - บทบาทของครู
- 4.3 โครงการปรับปรุง
- 4.4 แบบวัดสถานภาพปัจจุบัน

หมวดที่ 5 การเรียนรู้ในค่านต่าง ๆ ประกอบด้วย

- 5.1 เกณฑ์การประเมินผล มี 14 รายการ
- 5.2 ลักษณะของการเรียนรู้
 - ครูวางแผนงานร่วมกันในการจัดกิจกรรมอย่างเหมาะสมกับ

การเรียนรู้ของเด็ก

- การบริการสื่อการเรียนรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของเด็ก
- มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของเด็ก
- 5.3 โครงการปรับปรุง
- 5.4 สถานภาพปัจจุบัน

หมวดที่ 6 การบริหารบุคลากรในโรงเรียน ประกอบด้วย

- 6.1 เกณฑ์การประเมินผล 8 รายการ
- 6.2 ลักษณะการบริหารบุคลากร

- หน้าที่และความรับผิดชอบของคณะกรรมการ
- ความก้าวหน้าในการดำเนินการ
- การให้โอกาสบุคลากรในโรงเรียนเข้าไปมีส่วนร่วม
- ทำงานร่วมกับผู้ปกครองและชุมชน

6.3 ลักษณะครูที่ทำการสอน

- หลักการคุณสมบัติของครู 10 รายการ
- ประเภท อายุ เพศ ประสบการณ์ วุฒิของครู

6.4 คณะบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือโรงเรียน

- หลักการคุณสมบัติผู้ให้ความช่วยเหลือ 8 รายการ
- ลักษณะของผู้ให้ความช่วยเหลือ

6.5 โครงการปรับปรุง

6.6 สถานภาพปัจจุบัน

หมวดที่ 7 ข้อมูลส่วนบุคคลของบุคลากร ประกอบด้วย

- ชื่อ, การสอน, การศึกษา, ประกาศนียบัตรที่ได้รับ
- ประสบการณ์อย่างย่อ
- ความเข้าใจส่วนตัวที่มีต่อโรงเรียน
- ความรู้สึกในผลที่ได้รับจากการศึกษาโดยตนเอง
- ความรู้สึกต่อการประเมินผลของโรงเรียนที่มีอยู่

หมวดที่ 8 การบริการด้านสื่อการเรียนสำหรับนักเรียน ประกอบด้วย

8.1 เกณฑ์การประเมินผล 17 รายการ

8.2 ลักษณะของการบริการด้านสื่อการเรียน

- ความรับผิดชอบของคณะกรรมการด้านสื่อการเรียน
- แหล่งเงินทุนที่ให้การสนับสนุนในการจัดทำ
- รูปแบบของการวางแผนในอนาคต
- การเลือกวัสดุ, เครื่องมือ และการบำรุงรักษาวัสดุอุปกรณ์

- การนำทรัพยากรในชุมชนมาจัดทำสื่อการเรียน
- ประโยชน์ของสื่อการเรียน

8.3 การบริการสื่อการเรียน

- อำนวยความสะดวกในการให้ยืมใช้
- จัดศูนย์กลางสื่อการเรียน
- หาแหล่งเงินทุนเพื่อจัดทำสื่อการเรียนเพิ่มขึ้น
- นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้, เก็บรักษา สื่อการเรียน

8.4 โครงการปรับปรุง

8.5 สถานภาพปัจจุบัน

หมวดที่ 9 การบริการต่าง ๆ สำหรับนักเรียนประกอบด้วย

9.1 การบริการแนะแนว

- จัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน เพื่อประสบการณ์ของเด็ก
- บุคลากรที่ให้การแนะแนว
- จัดทำสถิติและข้อมูลต่าง ๆ ของบุคลากร
- เกณฑ์ประเมินผล 17 รายการ
- ลักษณะของการบริการแนะแนว

9.2 การบริการสุขภาพและอนามัย

- เกณฑ์ประเมินผล 11 รายการ
- ลักษณะของการบริการด้านสุขภาพและอนามัย
- ลำดับขั้นของการตรวจสุขภาพ
- ประวัติการตรวจสุขภาพและสุขภาพของเด็ก
- สิ่งอำนวยความสะดวกของการบริการด้านสุขภาพและอนามัย

9.3 การบริการการศึกษาสำหรับเด็กที่ผิดปกติ

- หลักการประเมินผล 9 รายการ

9.4 การบริการการศึกษาสำหรับเด็กพิการ

9.5 การบริการค่านอาหาร

9.6 การบริการค่านคมนาคม

9.7 โครงการปรับปรุง

9.8 สถานภาพปัจจุบัน

หมวดที่ 10 สิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียนและอาคารสถานที่
ประกอบด้วย

10.1 หลักเกณฑ์การประเมินผล 15 รายการ

10.2 ลักษณะของอาคารสถานที่และอุปกรณ์ต่าง ๆ

-ห้องเรียน ห้องพักครู ห้องเรียนกลุ่มเล็ก ห้องเรียนส่วนตัว
ห้องบริการสื่อการเรียน ห้องสารพัดประโยชน์

-ความเหมาะสมของวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ของแต่ละห้อง

-ความสะดวกและความปลอดภัย

10.3 โครงการปรับปรุง

10.4 สถานภาพปัจจุบัน

ส่วนวิธีดำเนินการประเมินผลนั้น National Study of School
Evaluation กล่าววาทควรมี 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การประเมินผลด้วยตนเอง โดยคณะกรรมการของโรงเรียน
ประมาณ 10 คน ซึ่งแต่ละคนอยู่ในตำแหน่งใดอย่างน้อยคนละ 1 ปี

ขั้นที่ 2 การประเมินผลโดยคณะกรรมการตรวจเยี่ยม ซึ่งมีประมาณ
5-7 คน

ขั้นที่ 3 นำขั้นที่ 1 และขั้นที่ 2 มาประเมินร่วมกัน ซึ่งมีวิธีดำเนินการ
ในการประเมินผลอยู่ 4 ขั้นตอนคือ

1. การวิเคราะห์การบริการและแผนปฏิบัติงานของโรงเรียนเอง
2. ตรวจสอบตามจุดประสงค์ของโรงเรียนโดยคณะกรรมการตรวจเยี่ยม
3. มีกรบันทึกเสนอโรงเรียนโดยประธานคณะกรรมการตรวจเยี่ยม

4. ผลของแผนปฏิบัติงานที่จะต้องปรับปรุงอย่างต่อเนื่องของ
โรงเรียนเอง

สิ่งสำคัญของการตรวจเยี่ยมที่จำเป็นและขาดไม่ได้คือ ในคณะกรรมการ
ตรวจเยี่ยมนั้นจะต้องประกอบด้วยผู้ปกครองนักเรียนและตัวนักเรียนเองรวมอยู่ด้วย
ทั้งนี้เพื่อจะทำให้ผลการประเมินนั้นได้รับความช่วยเหลือและการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับเกณฑ์ประเมินผลโรงเรียนประถมศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน (2519 : บทคัดย่อ) กระทรวง
ศึกษาธิการ ได้ทำการวิจัย เพื่อกำหนดมาตรฐานโรงเรียนเอกชน พ.ศ.2517 เพื่อ
จัดอันดับมาตรฐานของโรงเรียนเอกชน จำนวน 2,608 โรงเรียน โดยใช้แบบสำรวจที่
คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นและผลปรากฏว่า

1. โรงเรียนเอกชนที่อยู่ในระดับมาตรฐานที่ 315 โรงเรียน (ร้อยละ 15.70)
ระดับมาตรฐานปานกลาง 1,290 โรงเรียน (ร้อยละ 64.31) และระดับมาตรฐานพอใช้
401 โรงเรียน (ร้อยละ 19.99)

2. โรงเรียนเอกชนที่อยู่ในระดับมาตรฐานที่ส่วนมากอยู่ในเขตกรุงเทพฯ
มหานคร ซึ่งเมื่อคิดเทียบกับโรงเรียนในต่างจังหวัดแล้วจะอยู่ในอัตราส่วน 23:12
โรงเรียนเอกชนที่อยู่ในระดับมาตรฐานปานกลาง ส่วนมากจะเป็นโรงเรียนในต่าง
จังหวัด ซึ่งเมื่อคิดเทียบกับโรงเรียนในกรุงเทพมหานครแล้ว จะอยู่ในอัตราส่วน
59:67 โรงเรียนเอกชนที่อยู่ในระดับมาตรฐานพอใช้ส่วนมากจะเป็นโรงเรียนใน
ต่างจังหวัด ซึ่งเมื่อคิดเทียบกับโรงเรียนในกรุงเทพมหานครแล้วจะอยู่ในอัตราส่วน
18 : 2

3. โรงเรียนเอกชนที่อยู่ในระดับมาตรฐานดี สมควรให้เก็บค่าธรรมเนียม
การเรียนได้เกินกว่า 1,200 บาท มี 13 โรงเรียน (ร้อยละ 0.65)

4. โรงเรียนเอกชนแต่ละโรงเรียนมีจุดบกพร่องในด้านใดบ้าง เพื่อเป็นแนวทาง
ในการนิเทศการศึกษา

เสรี เจริญศิริ (2514 : 8-28) ได้ทำการวิจัยมาตรฐานโรงเรียนเทศบาลในกรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ.2514 ตามคำสั่งของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อทราบว่าโรงเรียนเทศบาลส่วนใหญ่อยู่ในมาตรฐานใด และเป็นประโยชน์ในการวางแผนงานปรับปรุงการบริหารงานและวิชาการโดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นโรงเรียน 50 โรงเรียน ใช้วิธีการประเมินโดยการให้คะแนนไปตามอันดับคุณภาพ เริ่มจากลักษณะต่ำสุดไปหาลักษณะสูงสุด ผลการวิจัยโดยสรุปแล้ว โรงเรียนเทศบาลกรุงเทพมหานคร มีมาตรฐานอยู่ในระดับปานกลาง และมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านอาคารสถานที่และอุปกรณ์ สามารถอำนวยความสะดวกในด้านการเรียนการสอน ในลักษณะที่สามารถให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้ แม้ว่าอุปกรณ์ในบางส่วนบางอย่างไม่ค่อยจะเพียงพอกับความต้องการเท่าไรนัก
2. ด้านการบริหารโรงเรียน อยู่ในลักษณะคล่องตัวพอสมควร
3. ด้านการเรียนการสอน อยู่ในลักษณะที่พึงพอใจปานกลาง คือ การสอนของครูนั้น ทำให้เด็กมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เป็นอย่างดี แต่ในด้านการเรียนการสอนนี้ก็มีสิ่งที่น่าสนใจอยู่มากคือ การสอนวิชาต่าง ๆ เช่น วิชาภาษาไทย วิชาภาษาอังกฤษ และอื่น ๆ ยังขาดกิจกรรมที่จะต้องส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ความสามารถและประสบการณ์อยู่มาก ทั้งนี้เพราะอุปกรณ์การสอนยังไม่ค่อยจะเพียงพอ
4. ด้านการจัดบริการและความร่วมมือกับชุมชนนั้นอยู่ในลักษณะปานกลาง กล่าวคือในด้านการจัดบริการแก่ครูและนักเรียนนี้แม้บางพอสมควรครูและนักเรียนสามารถที่จะสอนและเรียนได้ดีในลักษณะปานกลาง และเนื่องจากโรงเรียนเทศบาลส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในที่ดินของวัด ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนนี้มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี

ฝ่ายควบคุมมาตรฐานการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2520 : 1-9) ได้ทำการวิจัยและรายงานผลการประเมินมาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา ประจำปี พ.ศ.2517 จำนวนทั้งสิ้น 5,352 โรงเรียน โดยจำแนกผลการประเมินออกเป็น 5 ระดับคือ ดีมาก ดี ปานกลาง ควรปรับปรุงและ

ควรแก้ไขแล้วจะมีรูปแบบใกล้เคียงกับการแจกแจงปกติทั้ง 5 หมวด ผลปรากฏ
ดังนี้ สภาพทั่วไปของโรงเรียนกลุ่มนี้มีโรงเรียนคุณภาพดีมาก 129 โรงเรียน
(ร้อยละ 2.4) ที่ 676 โรงเรียน (ร้อยละ 12.63) พอใช้ 3,757 โรงเรียน (ร้อยละ
70.20) ควรปรับปรุง 676 โรงเรียน (ร้อยละ 12.63) และควรแก้ไข 114 โรงเรียน
(ร้อยละ 2.16) ซึ่งจำแนกตามลักษณะด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. อาคารสถานที่และอุปกรณ์ที่มีคุณภาพดีมาก 137 โรงเรียน (ร้อยละ
2.56) ที่ 710 โรงเรียน (ร้อยละ 13.27) พอใช้ 3,634 โรงเรียน (ร้อยละ 67.90)
ควรปรับปรุง 413 โรงเรียน (ร้อยละ 14.16) และควรแก้ไข 113 โรงเรียน (ร้อยละ
2.11)
2. การบริหารโรงเรียนมีคุณภาพดีมาก 104 โรงเรียน (ร้อยละ 1.94)
ที่ 710 โรงเรียน (ร้อยละ 13.27) พอใช้ 4,759 โรงเรียน (ร้อยละ 70.24) ควร
ปรับปรุง 638 โรงเรียน (ร้อยละ 11.92) และควรแก้ไข 141 โรงเรียน (ร้อยละ 2.63)
3. การเรียนการสอนมีคุณภาพดีมาก 123 โรงเรียน (ร้อยละ 2.29) ที่
656 โรงเรียน (ร้อยละ 12.25) พอใช้ 3,780 โรงเรียน (ร้อยละ 70.63) ควรปรับปรุง
660 โรงเรียน (ร้อยละ 12.33) และควรแก้ไข 134 โรงเรียน (ร้อยละ 2.50)
4. การบริการและการร่วมมือกับชุมชน มีคุณภาพดีมาก 139 โรงเรียน
(ร้อยละ 2.60) ที่ 664 โรงเรียน (ร้อยละ 12.40) พอใช้ 3,720 โรงเรียน (ร้อยละ
68.51) ควรปรับปรุง 680 โรงเรียน (ร้อยละ 12.71) และควรแก้ไข 149 โรงเรียน
(ร้อยละ 2.78)

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2519 :
หน้าบทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยคุณภาพและประสิทธิผลของโรงเรียนทุกระดับในเขต
กรุงเทพมหานคร โดยมุ่งทำการศึกษเกี่ยวกับด้านคุณภาพ ประสิทธิภาพของการ
จัดการศึกษาของรัฐและเอกชนในระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาใน
เขตกรุงเทพมหานคร ตัวอย่างประชากรใช้ทั้งสิ้นจำนวน 230 โรงเรียน ผลการวิจัย
พบว่า ระดับประถมศึกษาตอนต้นโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มีอัตราส่วนใน

เกณฑ์ที่สูงกว่าโรงเรียนราษฎร์ แต่โรงเรียนในระดับประถมศึกษาตอนต้นนั้นส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตพื้นที่ปานกลาง ระดับประถมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนและกรุงเทพมหานคร มีอัตราส่วนอยู่ในเกณฑ์ดีและปานกลาง

อัตราส่วนนักเรียนต่อครู 1 คน ระดับประถมศึกษาตอนต้นทั้งโรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มีอัตราส่วนนักเรียนต่อครูกว่า 25 คนต่อครู 1 คน แต่โรงเรียนราษฎร์มีอัตราส่วนที่สม่ำเสมอมากกว่า ส่วนโรงเรียนของกรุงเทพมหานครนั้นแนวโน้มไม่ค่อยสม่ำเสมอ ระดับประถมศึกษาตอนปลายของกรมสามัญศึกษาส่วนใหญ่ (81 %) มีอัตราส่วนนักเรียนต่อกว่า 20 คนต่อครู 1 คน สำหรับสังกัดกรุงเทพมหานครนั้น จะมีจำนวนนักเรียนกลุ่มใหญ่ คือ มีอัตราส่วนจำนวนนักเรียน 20-25 คนต่อครู 1 คน และจำนวนนักเรียน 26-30 คนต่อครู 1 คน ส่วนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนนั้น มีการกระจายในอัตราส่วนต่าง ๆ กัน

ค่านคุณวุฒิของครูระดับประถมศึกษาตอนต้น สังกัดกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 61 มีวุฒิ ป.กศ.สูงหรือเทียบเท่า แต่สังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ร้อยละ 63 มีวุฒิสามัญไม่สูงกว่า ม.6 ระดับประถมศึกษาตอนปลายครูสังกัดกรมสามัญศึกษาและสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวนมากที่ได้วุฒิตั้งแต่ ป.กศ.สูง ถึงปริญญาตรีและสูงกว่าคือสังกัดกรมสามัญศึกษาร้อยละ 83 และสังกัดกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 65 แต่ครูที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน มีเพียงร้อยละ 32 ที่ได้วุฒิสสูงกว่า ม.6 และเพียงร้อยละ 22 ที่ได้วุฒิป.กศ.สูงขึ้นไป ส่วนทางค่านคุณภาพของการผลิต (Out-put) ใช้น้ำมัชฐานของนักเรียนเป็นเกณฑ์สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่โรงเรียนราษฎร์มีอัตราส่วนของโรงเรียนในเกณฑ์ดี คือสูงกว่าสังกัดกรุงเทพมหานครในระดับประถมศึกษาตอนต้น และสูงกว่ากรมสามัญศึกษาในระดับประถมศึกษาตอนปลาย

ศิริเพ็ญ อิมสุข (2512 : 14-17) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการใช้อาคาร สถานที่ พบว่าโรงเรียนประถมศึกษาในอำเภอลาดกระบัง จังหวัดพระนคร

ยังใช้สถานที่เรียนไม่เต็มที่คือมีอัตรากำลังในห้องและอัตรากำลังพื้นที่เท่ากับร้อยละ 80.69 และ 69.39 ตามลำดับ แต่มีการใช้สถานที่คานาบริหารและบริการมากเกินไป

สุภร ประเสริฐศิลป์ (2522 : 83-84) ได้ทำการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างมาตรฐานโรงเรียนกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนประถมศึกษา เขตดุสิต สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับมาตรฐานโรงเรียน ทหวนการเรียนการสอนและทหวนความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรวมวิชาภาษาไทยและวิชาคณิตศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับมาตรฐานโรงเรียนทหวนการเรียนการสอนและทหวนผลรวมทหวนไป และในระดับ ป.4 นี้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนวิชาภาษาไทยและวิชาคณิตศาสตร์ในโรงเรียนที่มีมาตรฐานดีต่ำกว่าโรงเรียนที่มีมาตรฐานพอใช้และโรงเรียนที่มีมาตรฐานควรปรับปรุง ส่วนในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนวิชาภาษาไทย ในโรงเรียนที่มีมาตรฐานพอใช้ต่ำกว่าโรงเรียนที่มีมาตรฐานควรปรับปรุง และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนวิชาคณิตศาสตร์ในโรงเรียนที่มีมาตรฐานดีแตกต่างกับโรงเรียนที่มีมาตรฐานพอใช้และโรงเรียนที่มีมาตรฐานควรปรับปรุง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2521 : 3) ได้ศึกษาข้อแตกต่างในลักษณะของโรงเรียน จากการพิจารณาลักษณะต่าง ๆ ของโรงเรียน ปรากฏว่า โรงเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ แล้ว มีขนาดเล็กที่สุด มีสัดส่วนของครู ไม่มีวุฒิสง ห้องเรียนแออัด อัตรารส่วนนักเรียนต่อครู 1 คนสูงที่สุด มีอุปกรณ์การเรียนน้อยที่สุด และได้รับค่าใช้จ่ายดำเนินการต่อหัวต่ำที่สุด ซึ่งตรงกันข้ามกับโรงเรียนในกรุงเทพมหานครและภาคกลาง เมื่อพิจารณาตามประเภทโรงเรียนแล้ว โรงเรียนองค์กรบริหารส่วนจังหวัดมีขนาดเล็กสุดมีอัตรากำลังสอบไล่ได้ต่ำที่สุด อัตรากำลังคกข์ขั้นสูงที่สุด มีสัดส่วนของครู ไม่มีวุฒิสง มีอัตรารส่วนนักเรียนต่อครู 1 คนสูงที่สุด และได้รับค่าใช้จ่ายดำเนินการต่อหัวต่ำที่สุด เช่นเดียวกับโรงเรียนเทศบาล จากข้อมูลต่างๆ

ที่น่าเสียดายนี้ แสดงให้เห็นชัดว่าความไม่เสมอภาคในการให้บริการทางการศึกษานั้น มิได้เกิดขึ้นในระหว่างภาคภูมิศาสตร์ต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นภายในภูมิภาคเดียวกันอีกด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2521 : 3-4) ได้ทำการวิจัยองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนในชั้นประถมศึกษาพบว่าขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการที่สำคัญได้แก่ ตัวแปรขนาดของโรงเรียน ภูมิหลังทาง เศรษฐกิจและสังคมของนักเรียน(อาชีพของบิดา) การศึกษาก่อนภาคบังคับและการเรียนซ้ำชั้นของนักเรียน ในจำนวนตัวแปรดังกล่าวภูมิหลังทาง เศรษฐกิจและสังคม มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนมากและไม่สามารถแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด จากองค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียน ตัวแปรที่ไม่มี ความสำคัญมากนักต่อการอธิบายสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ได้แก่ อัตราส่วนนักเรียนต่อครู พื้นที่ต่อนักเรียน คุณวุฒิครู ระยะเวลาการศึกษาสามัญของครู การมีหนังสือแบบเรียน สำหรับตัวแปรอาชีพของบิดา ซึ่งแสดงสภาพภูมิหลังทาง เศรษฐกิจและสังคมของนักเรียน เป็นตัวแปรที่อธิบายความแปรปรวนของสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนที่ดีในทศภาค ยกเว้นภาคกลาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพมหานคร ในด้านสภาพที่ตั้งของบ้านภาษาไทยกลางที่ใช้พูดที่บ้านและอาชีพของบิดา เป็นกลุ่มตัวแปรที่อธิบายความแปรปรวนของสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนได้สูงสุด และกลุ่มตัวแปรที่ไม่มี ความสำคัญมากนัก ได้แก่ การศึกษาของบิดาและการศึกษาของบุคคลที่โตกว่า

กาญจนา ชูครูวงศ์, บุญรอด บุญศรีสัมฤทธิ์ (2526 : 7) ได้ทำการวิจัยเกณฑ์ประเมินบุคคลากร สรุปได้ว่า วุฒิของครูตลอดจนประสบการณ์ในการทำงานของครูเป็นสิ่งสำคัญในการประเมินมาตรฐานโรงเรียนโดยส่วนใหญ่ ส่วนในด้านชั่วโมงการสอนของครูนั้น นับเป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่สามารถชี้ประสิทธิภาพในการสอนของครูได้ ซึ่งมีเกณฑ์กำหนดว่า ในระดับประถมศึกษาครูไม่ควรจะสอนเกินสี่คาบห้ละ 18-20 ชั่วโมง เท่านั้น ถ้าเกินกว่านี้ คุณภาพทางการศึกษาจะลดลง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2521 : 39, 55, 59) ได้ทำการวิจัยประสิทธิภาพของโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึง

ความแตกต่างของสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนอย่างมากมายทั่วประเทศ ทั้งในระหว่างประเภทโรงเรียนและภาคภูมิศาสตร์ ผลการวิจัยนี้ยังชี้ให้เห็นถึงสภาพ ความเหลื่อมล้ำหรือความแตกต่างของคุณภาพโรงเรียน ลักษณะของโรงเรียน ครู และภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมของนักเรียน กล่าวคือ ได้พบว่า โรงเรียนใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีครูไม่มีวุฒิสอง หองเรียนแออัด อัตราส่วนนักเรียนต่อครู 1 คนสูงสุด มีอุปกรณ์การเรียนน้อยที่สุด และได้รับค่าใช้จ่ายค่าเนิการต่อหัวต่ำ ที่สุด ซึ่งตรงข้ามกับโรงเรียนในกรุงเทพมหานครและภาคกลาง นอกจากนี้เมื่อ พิจารณาตามประเภทโรงเรียน พบว่า โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด มีอัตราการสอบตกซ้ำชั้นสูงสุด นักเรียนโดยมากมาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจน ชักชวนเครื่องเขียนแบบเรียนขาดโอกาสที่จะได้เรียนชั้นอนุบาล เด็กมีสุขภาพไม่ค่อยดี คือมีความสูงและน้ำหนักโดยเฉลี่ยต่ำสุด ในด้านการจัดสรรงบประมาณของรัฐบาลให้ แก่จังหวัดต่าง ๆ จะพบว่า จังหวัดมีอัตราการเรียนต่อชั้นประถมศึกษาตอนปลายสูง อยู่แล้ว ยังคงได้รับเงินค่าใช้จ่ายสำหรับพัฒนาการศึกษาสูงขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนจังหวัด ที่มีความต้องการพัฒนาการศึกษามากที่สุดกลับได้รับเงินน้อยที่สุด ส่วนผลการวิจัยใน ด้านการเรียนการสอน มักจะใช้วิธีสอนที่ครูเป็นศูนย์กลาง ในด้านการดูแลนักเรียน ใช้วิธีควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดในการปกครองนักเรียนมากกว่าวิธีอื่น ในการออก ข้อสอบครมักเขียนข้อสอบแบบเลือกตอบมากกว่าแบบอื่น ๆ โดยคำนึงถึงความยากง่าย ประโยชน์และความเป็นปรมัยมาก ที่คำนึงถึงน้อยคือ การวิเคราะห์หลักสูตร นอกจากนี้ นครส่วนใหญ่นักออกข้อสอบวิชาสังคมศึกษาและภาษาไทยมากกว่าวิชาอื่น ๆ แล้วนำ ผลการสอบไปใช้พิจารณาว่านักเรียนแต่ละคนเก่งหรืออ่อนดำนไคมากกว่าคนอื่น ๆ สำหรับสภาพพื้นฐานของบิคามารดา บิคามารดาในกรุงเทพมหานคร มีอาชีพค้าขาย มากกว่าอาชีพอื่น ส่วนในภาคอื่น ๆ บิคามารดา มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ บิคามารดาในกรุงเทพมหานครและภาคใต้มีระดับการศึกษาสูงกว่าบิคามารดาใน ภาคอื่น ๆ และบิคามารดาในโรงเรียนองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีระดับการศึกษา ต่ำกว่าบิคามารดาในโรงเรียนประเภทอื่น ความสามารถในการอ่านหนังสือของ บิคามารดา มีบิคามารดาที่อ่านหนังสือไม่ได้เลยจนถึงอ่านได้ปานกลางมีมากถึง 2 ใน 3 ส่วน ของบิคามารดาทั้งหมด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ร่วมกับจังหวัดต่าง ๆ 23 จังหวัด (2524 : 61-63) ได้วิจัยและงานแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา พ.ศ.2524 พบปัญหาหลัก 4 ประการคือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษา พบว่า การให้บริการทางการศึกษา โดยเฉพาะการศึกษาภาคบังคับยังไม่ครอบคลุมท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกล มีนักเรียนใช้เวลาเดินทางเกินกว่า 40 นาที แสดงว่า ชุมชนบางแห่งอยู่โดดเดี่ยว กระจุกกระจาย การจัดบริการทางการศึกษาให้ครอบคลุมในกรณีนี้จึงเป็นไปได้ยาก

2. ปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรทางการศึกษา พบว่า ยังมีความขาดแคลนในหลายแห่ง ไม่ว่าจะพิจารณาในระดับท้องถิ่นเล็ก ๆ หรือระดับจังหวัดก็ตาม โดยเฉพาะอุปกรณ์การเรียนการสอน โรงเรียนในทุกจังหวัดยังอยู่ในสภาพที่ขาดแคลน และผลวิจัยยังชี้ชัดกว่า สภาพความพร้อมของอุปกรณ์การเรียนการสอนนี้ มีความสัมพันธ์หรือมีอิทธิพลต่อคุณภาพทางการศึกษา กล่าวคือ ถ้าหากโรงเรียนมีอุปกรณ์การเรียนการสอนอยู่ในสภาพที่พอเพียงอย่างดี ผลการเรียนของนักเรียนก็จะดีตามไปด้วย

3. ปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพทางการศึกษา พิจารณาในด้านของผลผลิต คือ ตัวนักเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสามารถของนักเรียน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคุณภาพด้านอื่น ๆ อยู่ด้วยแล้ว พบว่าแตกต่างกันอยู่มากไม่ว่าจะเป็นระดับกลุ่มโรงเรียนอำเภอหรือจังหวัดก็ตาม และถ้าเปรียบเทียบระหว่างภาคภูมิศาสตร์ ก็พบว่า นักเรียนในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความสามารถพื้นฐานต่ำกว่านักเรียนในภาคอื่น ๆ ความไม่เท่าเทียมกันในด้านคุณภาพนี้พบว่ามีอยู่ในขณะที่ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ต่างก็มีสภาพแตกต่างกันไปด้วย

4. ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของประชากรวัยเรียน จากการคาดประมาณจำนวนประชากรวัยเรียนในอนาคต พบว่ามีส่วนใหญ่มักจะมีจำนวนลดลง โรงเรียนขนาดเล็กจะพบปัญหามาก และจากการวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องขนาดของโรงเรียนก็พบว่ามีความสัมพันธ์กับคุณภาพของโรงเรียน คือ พบว่าโรงเรียนขนาดเล็ก มักจะมีคุณภาพการศึกษาไม่ดี ทั้งนี้เพราะโรงเรียนขนาดเล็กมักเป็นโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลจากท้องถิ่นที่เจริญทางเศรษฐกิจและสังคม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2523 : 58) ได้ทำการวิจัย และวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาใน 16 จังหวัดภาคเหนือ พบว่าครูโรงเรียน ประถมศึกษาในภาคเหนือเป็นครูชายมากกว่าครูหญิงประมาณร้อยละ 5 ครั้งหนึ่ง ของครูทั้งหมดมีอายุระหว่าง 21-30 ปี มีครูวุฒิปริญญาหรือเทียบเท่ามากที่สุด ประมาณร้อยละ 49 รองลงมาเป็นวุฒิป.กศ.ประมาณร้อยละ 31 ในด้าน ประสบการณ์พบว่าครูในภาคเหนือเกือบครึ่งหนึ่งมีประสบการณ์การสอนไม่เกิน 5 ปี มีครูที่ถูกขี้มตัวไปเพื่อนทั้งหมดทั้งภาคมีประมาณร้อยละ 3.4 จังหวัดลำปางมีครูถูกขี้ม ตัวมากที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย โดยอรุณ จันทวานิช และคณะ (2520 : 70) ได้ทำการ ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างซึ่งมาจากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ในโรงเรียนทุกประเภท ทั่วประเทศ รวมทั้งบิดา-มารดาหรือผู้ปกครองของเด็ก พบว่าตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ได้แก่ ขนาดของโรงเรียน ภูมิหลังทางเศรษฐกิจ และสังคมของนักเรียน(อาชีพของบิดา) การศึกษาก่อนภาคบังคับ(การเรียนอนุบาล มาก่อน) การเรียนซ้ำชั้นของนักเรียน ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ในทางลบ หรือมี ความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในทางตรงกันข้ามได้แก่ การขาดเรียนของ นักเรียน ระยะทางจากบ้านถึงโรงเรียน และอายุของนักเรียน

บัญชา นภัชยเทพ (2520 : 69) ได้ศึกษางานบริหารการศึกษาของ โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดเทศบาลในภาคเหนือ ผลวิจัยพบว่า โครงสร้างระบบ บริหารการศึกษาสังกัดเทศบาลในภาคเหนือ ยึดหลักการจัดโรงเรียนแบบสายการบังคับบัญชาสายเดียว มีครูใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดในโรงเรียนหนึ่ง ๆ มีผู้ช่วยครูใหญ่ 1 คน หัวหน้าสายต่าง ๆ สายละ 1 คน ในแต่ละสายจะแยกเป็นหน่วยงานย่อย ๆ อีก ครูที่ ทำหน้าที่รับผิดชอบจะไม่ประสานงานกัน แต่จะขึ้นตรงกับหัวหน้าสายนั้น ๆ โดยส่วนรวม มีการบริหารงานด้านบุคลากร ชุมการ การเงิน กิจกรรมนักเรียน และวิชาการได้เป็น อย่างดี ส่วนงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชนนั้น โรงเรียนปฏิบัติได้น้อย นอกจากนี้

ผลวิจัยยังพบปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างระบบบริหารภายในโรงเรียนคือ ขาดหน่วยงานที่จะให้คำปรึกษาและประสานงานโดยองค์การ

เจริญ นัทรหลวง (2520 : 74-75) ได้ศึกษาบทบาทของหัวหน้าส่วนการศึกษาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในภาคเหนือ พบว่า หัวหน้าส่วนการศึกษามีส่วนใหญ่อายุมาก รับราชการมานาน มีวุฒิปริญญาตรีและผ่านการอบรมด้านการบริหารการศึกษามา 1-5 ครั้ง งานที่หัวหน้าส่วนการศึกษปฏิบัติมากที่สุด คือ การบริหารงานบุคคล ส่วนการปฏิบัติงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน การบริหารงานธุรการ การเงิน การให้บริการและการบริหารงานวิชาการอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ปัญหาและอุปสรรคตามความคิดเห็นของบุคคลทั้งสามกลุ่ม คือ ปลัดจังหวัด หัวหน้าส่วนการศึกษาและหัวหน้าหมวดการศึกษา นั้นมีดังนี้ หัวหน้าส่วนการศึกษาไม่มีอำนาจสั่งการในการบริหารงานบุคคล งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรสำหรับปฏิบัติงานในสำนักงาน ขาดการประสานงาน ขาดการควบคุมติดตามการดูแลปฏิบัติงาน ขาดพาหนะ และไม่มีเวลาเพียงพอที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลเต็มที่

จักรกฤษณ์ นรินทีนคุณการและคณะ (2522 : 54) ได้ทำการวิจัยเรื่องท้องถิ่นทางไกลกับการบริหารของรัฐกรณีแม่ฮ่องสอน พบว่า ความเหลื่อมล้ำในสังคมนับเป็นปัญหาอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ความยากจน การถูกทอดทิ้งจากทางราชการที่ใช้ระบบรวมอำนาจและรวมความเจริญไว้ในส่วนกลาง ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นทางไกลคอยความเจริญปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ ปัญหาลักษณะทางภูมิศาสตร์ คังกรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน แม้รัฐได้ให้บริการมากขึ้น แต่ก็ต้องถูกจำกัดด้วยลักษณะภูมิประเทศซึ่งเป็นป่าเขา ประชาชนในถิ่นกันดารอยู่กันอย่างกระจัดกระจายและถูกจำกัดด้วยฐานะทางเศรษฐกิจ ในค่านิยมวัฒนธรรมที่มุ่งที่จะสร้างความทันสมัยให้ประชาชนอย่างเดียวโดยไม่ให้ความสำคัญแก่การรักษาวัฒนธรรมเดิมของท้องถิ่นให้เป็นเอกลักษณ์อันมีค่าไว้ รัฐควรหาวิธีให้เด็กชาวแม่ฮ่องสอนจำนวนมากที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้น

วิญญู มณีจันทร์ (2520 : 75) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมผู้นำกับความพึงพอใจในการทำงานของครูในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดและ

เทศบาลในภาคเหนือ พบว่า ครูใหญ่มีพฤติกรรมผู้นำในระดับปานกลางทั้งในด้านความมุ่งมั่นในงานการ และในด้านความมุ่งมั่นในการรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่น แต่มีแนวโน้มว่าความมุ่งมั่นประการหลัง จะสูงกว่าประการแรก ส่วนครูอื่น ๆ นั้น มีความพึงพอใจในการทำงานปานกลางพฤติกรรมผู้นำทั้งสองด้านที่กล่าวแล้วมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพอใจของครู ในโรงเรียนที่ครูใหญ่มุ่งมั่นในการรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่นมากกว่าในงานการ ครูมีความพึงพอใจในการทำงานมากกว่าโรงเรียนที่ครูใหญ่มุ่งมั่นในงานการมากกว่าในการรักษาความสัมพันธ์กับผู้อื่น

บุญทัน เฒ่าเจริญ (2522 : 189) ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงรายและพะเยาที่สัมพันธ์กับการปรับปรุงหลักสูตรและการให้บริการของวิทยาลัยครูเชียงรายแก่ครูประจำการ ผลการวิจัยพบว่า ครูองค์การบริหารส่วนจังหวัดมีปัญหาด้านการศึกษาขาดแคลนอุปกรณ์การสอนและต้องการให้มีหน่วยงานผลิตอุปกรณ์การสอนแจกหรือจำหน่ายในราคาถูกและต้องการอุปกรณ์การสอนครบทุกวิชา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ (2524 : 51-60) ได้ทำโครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. สภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจและสังคม ควรมีการปรับปรุงด้านการบริการไฟฟ้า ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน การชลประทาน และฐานะความเป็นอยู่ของประชากรมากที่สุดตามลำดับ ทางด้านภาษาอำเภอที่มีชนกลุ่มน้อยอยู่มาก มีปัญหาในด้านการศึกษาอันเป็นอุปสรรคสำคัญของการเรียนการสอน โดยเฉพาะชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 มีปัญหามากที่สุด

2. สภาพโรงเรียน ส่วนใหญ่มีที่ตั้งเหมาะสม อาคารเรียนอยู่ในสภาพดี โรงเรียนส่วนมากยังขาดห้องเฉพาะต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด ห้องพยาบาล เป็นต้น อุปกรณ์การเรียนการสอนขาดแคลนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร

3. สภาพครูและนักเรียน ครูส่วนใหญ่เป็นครูที่มีวุฒิทางการศึกษามี สวัสดิการดีปานกลาง สภาพจำนวนนักเรียนมีแนวโน้มลดลงทุกปี
4. ด้านงบประมาณ ได้รับไม่เพียงพอ
5. ด้านคุณภาพ คุณภาพทางการศึกษาคือปานกลาง ค่อนข้างต่ำและมี บางอำเภอที่ต้องได้รับการปรับปรุงมากที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด เชียงราย (2524 : 49-71) ได้ทำโครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการ ศึกษาจังหวัดเชียงราย พบว่า

1. สภาพภูมิประเทศอยู่ในเกณฑ์ดี มีที่ราบเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน และทำเกษตรกรรม
2. สภาพโรงเรียนและอาคารเรียน มีสภาพที่อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง แต่มีสภาพที่ต้องปรับปรุงมาก และปรับปรุงมากที่สุดอยู่ และโรงเรียนส่วนมากมี ขนาดเล็ก
3. อุปกรณ์การสอนและครุภัณฑ์ โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดแคลนอยู่มาก และผลการวิจัยยังพบว่า โรงเรียนที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนเพียงพอ จะมีคุณภาพ ทางการศึกษาสูงกว่าโรงเรียนที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนน้อย
4. ประชากรกอนวัยเรียน จะมีแนวโน้มลดลงทุกปี
5. คุณภาพการศึกษา ส่วนมากอยู่ในเกณฑ์ดีปานกลาง มีบางอำเภอที่มี คุณภาพการศึกษาค่ำมาก ซึ่งต้องได้รับการปรับปรุงอย่างเร่งด่วน
6. ขนาดของโรงเรียน จะเล็กลงเรื่อย ๆ มีนักเรียนไม่เพิ่มขึ้น ซึ่งมี ผลทำให้การขยายชั้นเรียนถึงชั้นประถมปีที่ 6 ไม่คุ้มกับการลงทุน
7. อัตราส่วนครูมีวุฒิ พบว่า โรงเรียนที่มีอัตราครูที่มีวุฒิทางการศึกษาสูง มีคุณภาพทางการศึกษาคือสูงกว่าโรงเรียนที่มีอัตราครูที่มีวุฒิทางการศึกษาค่ำ
8. อัตราการตกซ้ำชั้นของนักเรียนส่วนมากยังอยู่ในเกณฑ์สูง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำปาง (2524 : 41-54) ได้จัดทำโครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาจังหวัดลำปาง ผลการวิจัยพบว่า การจัดการประถมศึกษาของจังหวัดลำปางมีความแตกต่างกันทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ดังนี้

1. ปัญหาเด็กตกชั้น อันเนื่องมาจากการคมนาคมไม่สะดวกทำให้เด็กขาดเรียน ผู้ปกครองมีฐานะยากจนต้องช่วยผู้ปกครองประกอบอาชีพ สุขภาพอนามัยของเด็กไม่ดี เด็กขาดเครื่องเขียนแบบเรียนและเครื่องนุ่งห่ม ครูสอนไม่ครบตามเวลา เพราะครูอยู่ในท้องถิ่นอื่นต้องเดินทางไปกลับเป็นประจำ นอกจากนี้ยังพบว่า วุฒิของครู มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กด้วย คืออำเภอที่มีครูที่มีวุฒิทางการศึกษาสูง อัตราการเลื่อนชั้นของนักเรียนก็สูงตามไปด้วย

2. การกระจายอัตรากำลังครูไม่ทั่วถึง บางอำเภอมีอัตราครูต่อห้องเรียนและต่อนักเรียนในระดับสูง แต่บางอำเภออัตราครูต่อห้องเรียนและต่อนักเรียนอยู่ในระดับขาดแคลน

3. ขาดสื่อการเรียนการสอน พบว่าอำเภอที่มีอุปกรณ์การเรียนการสอนอยู่ในระดับต่ำ จะมีอัตราการเลื่อนชั้นต่ำด้วย ดังนั้นการปรับปรุงคุณภาพการศึกษาของเด็กจึงต้องปรับปรุงทางด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนก่อน

4. ปัญหาเกี่ยวกับอาคารเรียนและห้องเรียน มีห้องเรียนไม่เพียงพอในบางโรงเรียน บางโรงเรียนมีอยู่มากแต่มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์

5. เด็กขาดโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนบางแห่ง เพราะบางอำเภอบ้านเรือนอยู่กันกระจุกกระจายตามพื้นที่ทำการเกษตร จึงเป็นเขตที่ไม่ได้ขยายการศึกษาภาคบังคับ ประชากรมีรายได้น้อย แต่มีบุตรมาก เด็กจำเป็นต้องออกจากโรงเรียน เพื่อช่วยผู้ปกครอง ชาวบ้านย้ายถิ่นบ่อยครั้ง

6. ขาดแคลนน้ำสะอาดบริโภค บางอำเภอทุรกันดารและตั้งอยู่ในที่ดอนไม่มีน้ำใช้ ต้องลงทุนขุดบ่อแต่ไม่มีทุนในการหาภาชนะมารองรับและเก็บน้ำ ในฤดูฝนพอแก้ไขได้บ้างโดยการร่อนน้ำฝนไว้ให้ดื่ม แต่ฤดูอื่น ๆ มีปัญหามาก

7. ปัญหาเกี่ยวกับเชตบริการโรงเรียน หอชมบ้านที่อยู่นอกเชตบริการทำให้เด็ก ขาดโอกาสที่จะได้เรียนอยู่ในโรงเรียน หรือได้รับความลำบากในการเดินทางไปเรียนที่โรงเรียนในหมู่บ้านอื่น แต่อำเภอที่ไม่ลำบากก็มีเชตบริการชั่วคราวอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้การลงทุนในเรื่องการศึกษาสูงขึ้น ทำให้เกิดการสูญเปล่าในการลงทุนอย่างมาก

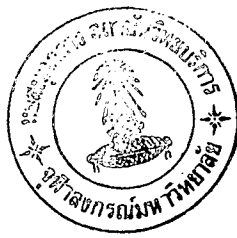
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดลำพูน (2524 : 33 - 36) ได้ทำการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาจังหวัดลำพูน ผลการวิจัยพบว่า

1. ทรัพยากรทางการศึกษา ที่ตั้งของโรงเรียนเหมาะสมเป็นส่วนมาก มีบางแห่งเท่านั้นที่น้ำท่วม การคมนาคมทั่วไปสะดวก แต่มีในท้องถิ่นทุรกันดารทางไกลเท่านั้นที่มีปัญหา สภาพอาคารเรียนส่วนมากอยู่ในสภาพดี มีพื้นที่กว้างขวางในแต่ละโรงเรียน แต่ไม่ได้ใช้ให้เกิดประโยชน์ วัสดุอุปกรณ์และครุภัณฑ์ ยังขาดแคลนอีกมาก โดยเฉพาะโรงเรียนในชนบท ซึ่งส่วนมากมีขนาดเล็ก ทางค่านงบประมาณได้รับไม่เพียงพอ และที่ได้ก็ไม่ตรงกับความต้องการของโรงเรียน เนื่องจากเป็นการจัดส่งให้โรงเรียนจากส่วนกลาง

2. โอกาสและคุณภาพทางการศึกษา ส่วนใหญ่ได้รับการบริการเพื่อการศึกษาทั่วถึง แต่มีหลายหมู่บ้านที่มีปัญหาเกี่ยวกับการไม่ยอมรับบริการทางการศึกษา เนื่องจากขัดกับประเพณีดั้งเดิม คุณภาพการศึกษาจึงยังไม่ดีเท่าที่ควร มีอัตราการสอบตกซ้ำชั้นสูง และยังพบว่า มีประชากรที่ไม่มีโอกาสเข้ารับการศึกษาอีกเป็นจำนวนมาก

3. ค่านบุคลากร ในการจัดสรรบุคลากร ไม่ทัดเทียมกัน โรงเรียนในท้องถิ่นเจริญและมีขนาดใหญ่ มีการคมนาคมสะดวก มีจำนวนครูมากเกินห้องเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษา

จังหวัดแพร่ (2524 : 62 - 77) ได้ทำการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษา
จังหวัดแพร่ ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษา สามารถจัดการศึกษาในระดับ
ประถมศึกษาได้อย่างทั่วถึงครอบคลุมทุกหมู่บ้าน สภาพอาคารเรียนส่วนมากอยู่ใน
เกณฑ์ที่ปานกลาง ต้องปรับปรุงมากมีเพียงเล็กน้อย คุณภาพการศึกษาอยู่ในระดับ
ปานกลาง อัตราการตกต่ำชั้นส่วนมากมีน้อย ค่านูถิของครู มีครูที่มีวุฒิทางการ
ศึกษามาก ประชากรในวัยเรียนที่มีอายุครบเกณฑ์ ใน พ.ศ. 2523 - 2527 มี
แนวโน้มลดลงทุกปี ทำให้โรงเรียนมีขนาดเล็กลง ส่วนปัญหาที่มีสาเหตุมาจาก
สภาพแวดล้อมของโรงเรียน ลักษณะภูมิประเทศ สังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่
การที่ประชากรโยกย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานในลักษณะภูมิประเทศที่เป็นป่าเขา เพื่อ
ทำไร่ ทำสวน เพราะไม่มีที่ทำกิน การที่ประชากรตั้งบ้านเรือนอยู่ไม่เป็นกลุ่มก้อน
หรือหนาแน่น และการที่ประชากรส่วนมากมีฐานะยากจน เหล่านี้มีผลกระทบต่อ
คุณภาพการศึกษาของเด็กเป็นอย่างมาก ทำให้คุณภาพการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ต่ำ
เพราะเด็กไปเรียนในโรงเรียนไม่เต็มที่ต้องช่วยผู้ปกครองทำงาน ปัญหาสำคัญอีก
ปัญหาหนึ่งคือ โรงเรียนส่วนมากยังขาดอุปกรณ์การเรียนการสอนอยู่เป็นจำนวนมาก

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วม
กับกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
น่าน (2524 : 34 - 40) ได้ทำโครงการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการ
ศึกษาจังหวัดน่าน ผลวิจัยพบว่า โดยส่วนรวมการจัดการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ดี มี
ลักษณะใกล้เคียงกันเกือบทุกอำเภอ ยกเว้นโรงเรียนในเขตเทศบาล ซึ่งมีความ
พร้อมในทุกด้านมากกว่าโรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน ปัญหาที่ควร
แก้ไข อย่างรีบด่วน ของจังหวัดคือ

1. ลักษณะภูมิประเทศ และเส้นทางคมนาคมส่วนมากอยู่ในเกณฑ์ดี
แต่มีบางแห่งการคมนาคมไม่สะดวก ทुरกันดาร และหมู่บ้านอยู่กันกระจัดกระจาย
2. อาชีพและเศรษฐกิจของประชากร ส่วนมากมีอาชีพเกษตรกรรม
โดยอาศัยฤดูกาลตามธรรมชาติ มีหลายท้องที่พึ่งอาศัยการชลประทานช่วย
เพราะกันดาร แต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากชลประทานเลย

3. ทางด้านภาษา ส่วนมากมีปัญหาในด้านการสื่อสารภาษา เพราะชนกลุ่มน้อยเผ่าต่าง ๆ มีมาก โดยเฉพาะเด็กเริ่มเรียน ทำให้เด็กไม่อยากเรียน

4. อุปกรณ์การเรียนการสอนและวัสดุครุภัณฑ์ ขาดแคลนเป็นอย่างมาก อยู่ทั่วไปตามโรงเรียนต่าง ๆ

5. คุณภาพการศึกษา ส่วนมากอยู่ในเกณฑ์ต่ำ

6. อัตรากำลังครู ไม่มีความเสมอภาค ครูในท้องที่ที่มีการคมนาคมสะดวก มีมาก แต่ในท้องที่ทุรกันดารมีไม่เพียงพอ

7. การกระจายการศึกษา ผู้ปกครองไม่สนับสนุน และไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาอันมีสาเหตุมาจาก ความยากจน การขาดแคลนเสื้อผ้า อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเป็นผลทำให้เด็กขาดเรียนมาก ผู้ปกครองใช้แรงงานเด็กช่วยในเวลาทำงานเกี่ยวกับอาชีพของตน สภาพทางภูมิศาสตร์ การคมนาคมไม่สะดวก ขาดอุปกรณ์สำหรับการเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพะเยา (2524 : 72 - 81) ได้ทำการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาจังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาสภาพทั่ว ๆ ไปของแต่ละอำเภอโดยอาศัย เกณฑ์ทางสภาพของลักษณะภูมิประเทศ ความหนาแน่นของประชากร เส้นทางคมนาคม การสาธารณสุขโลก และความเป็นอยู่ของประชากรในแต่ละท้องถิ่น มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตลอดจนคุณภาพทางการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอัตราการเลื่อนชั้นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-5 ของจังหวัดพะเยา ระหว่างปี 2517 - 2522 อยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้ควบคู่กันไปกับด้านการศึกษาด้วย

2. การศึกษาสภาพของอาคารสถานที่และอุปกรณ์การศึกษาในโรงเรียนแต่ละอำเภอ พบว่า สภาพอาคารเรียนส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ที่ปานกลาง สภาพห้องเรียนไม่ถูกต้องตามหลักสุขลักษณะ เช่นมีแสงสว่างไม่พอ ป้องกันแดดและลมไม่ได้

ทางด้านอุปกรณ์การเรียนการสอนซึ่งขาดแคลนอยู่มากอยู่ทั่วไป ตลอดจนวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ ก็ขาดแคลนมากด้วย

3. ในด้านการขยายปริมาณรับนักเรียน และในด้านการปรับปรุงคุณภาพ พบว่า จังหวัดพะเยายังมีโอกาขยายการรับนักเรียนเพิ่มได้ในเขตพื้นที่ปานกลาง ในด้านการปรับปรุงคุณภาพ ส่วนมากอยู่ในเขตพื้นที่ปานกลาง แต่มีบางอำเภอที่ต้องมีการปรับปรุงอย่างรีบด่วน โดยเฉพาะอัตราส่วนของครูที่มีวุฒิอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำมาก

4. การคาดคะเนจำนวนประชากรที่มีอายุครบเกณฑ์เข้าเรียนในโรงเรียน โดยถือเอาอายุ 7 ปี เข้าเรียนในปีการศึกษา 2523 - 2527 จากการศึกษา พบว่าจำนวนประชากรในวัยเรียนของจังหวัดพะเยามีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ อันอาจเนื่องมาจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

- การวางแผนครอบครัวตามนโยบายของรัฐบาลได้ผลดี
- ประชากรมีการอพยพย้ายถิ่นฐานไปอยู่ต่างจังหวัดมากกว่าอพยพเข้า
- อัตราการตายและการย้ายออกสูงกว่าอัตราการเกิดและการย้ายเข้า

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดแม่อองสอน (2524 : 39 - 50) ได้ทำการวิจัยและวางแผนเพื่อพัฒนาการศึกษาจังหวัดแม่อองสอน ผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา ยังไม่สามารถจัดได้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน นอกจากนั้นโรงเรียนประถมศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันก็ไม่สามารถจะขยายการศึกษาภาคบังคับให้ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้ทุกโรงเรียน เพราะสาเหตุมีจำนวนประชากรในวัยเรียนน้อย กับทั้งประชากรในวัยเรียนมีแนวโน้มลดลงช่วงปี พ.ศ. 2523 - 2527 ส่วนทางด้านโอกาสทางการศึกษา โรงเรียนส่วนมากจะเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในท้องที่ทุรกันดาร ห่างไกลการคมนาคมไม่สะดวก จังหวัดจึงไม่สามารถจัดตั้งโรงเรียนให้ได้ นอกจากนั้นยังมีปัญหาทางด้านภาษา เศรษฐกิจ เพราะมีชนกลุ่มน้อยอยู่มาก พวกนี้ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา จึงมักนำเด็กไปทำงานในไร่ควย เด็กจึงขาดเรียนบ่อย และมักออกกลางคัน

ทำให้คุณภาพการศึกษาของโรงเรียนเหล่านี้ดีกว่าโรงเรียนอื่น และในด้าน การกระจายบุคลากร โดยเฉพาะครูยังมีไม่ทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

กษมา สารสมุทร (2524 : 80 - 82) ได้ศึกษาปัญหาและความ ต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถภาพด้านการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า ครูที่สอนในโรงเรียนใกล้ตัวจังหวัดมี สมรรถภาพด้านการสอนดีกว่าครูที่สอนในโรงเรียนไกลตัวจังหวัด และครูที่สอน ในโรงเรียนขนาดใหญ่มีสมรรถภาพด้านการสอนสูงกว่าครูที่สอนในโรงเรียน ขนาดเล็ก และยังพบว่า ครูที่สอนในโรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ใกล้ตัวจังหวัดมี สมรรถภาพด้านเตรียมการสอนดีกว่าครูที่สอนในโรงเรียนขนาดเล็กและอยู่ไกล ตัวจังหวัด

อนงค์ศิริ วิชาลัย (2525 : 87 - 88) ได้ทำการศึกษาการจัด กิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด พะเยา ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่จัดกิจกรรมนักเรียนประสบผลสำเร็จ เป็นที่น่าพอใจ แต่ก็มีบางอย่างที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ส่วนปัญหาที่พบ พบว่าโรงเรียน ส่วนใหญ่ขาดงบประมาณที่จะใช้ดำเนินการ ขาดอุปกรณ์และสถานที่ที่จะจัดกิจกรรม ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถพิเศษ และเวลาที่ใช้จัดกิจกรรมมีน้อย

พินิจ สุจริตรวม (2519 : 138 - 139) ได้ศึกษางานบริหาร การศึกษาโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในภาคเหนือ ผลการวิจัย พบว่า โครงสร้างระบบบริหารภายในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในภาคเหนือ มีครูใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบสูงสุดในโรงเรียน จะปฏิบัติงานด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านกิจการนักเรียน และด้านธุรการ อยู่ในเกณฑ์ดี แต่ในด้านความ สัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนยังไม่ดี

สุบรรณ จันทร์คุณา (2519 : 332 - 333) ได้ศึกษางานบริหาร การศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดในภาคเหนือ ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดใน

ภาคเหนือ ส่วนมากเป็นโรงเรียนขนาดกลาง และขนาดเล็ก มีโครงสร้างระบบบริหาร เป็นแบบสายบังคับบัญชาสายเดียว ปฏิบัติงานบริหารการศึกษาในทุก ๆ ด้าน ค่อนข้างมาก ยกเว้นงานในด้านความสัมพันธ์กับชุมชนที่โรงเรียนยังปฏิบัติงานในด้านนี้ค่อนข้างน้อย และการบริหารการศึกษาทุกประเภทจะไม่แตกต่างกันในโรงเรียนขนาดใหญ่ และมีบุคลากรเพียงพอ และจะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างของระบบบริหารงานภายในโรงเรียนมากนัก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย